

Osman Gâzî'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi

Hakan Yılmaz*

(ORCID ID: 0000-0001-8591-3869)

Makale Gönderim Tarihi
31.10.2019

Makale Kabul Tarihi
27.12.2019

Özet

Osmanlılar'ın "sikke" ve "hutbe" şartlarına dayalı bağımsız bir devlet kurup-kuramadığı meselesi, 1980'de İbrahim Artuk'un yayımladığı Osman Gâzî'ye ait tarihsiz bir sikke sayesinde çözümlenmeye başlanmış ise de, sikkenin basit tasarımı ve ikinci bir örneğinin bulunamaması nedeniyle hakkındaki şüpheler uzun süre devam etmiştir. Aynı târihlerde ünlü nümismat Nicholas Lowick'in koleksiyonunda yer aldığı söylenen, ancak okunabilir durumdaki tek yüzünün çizimi dışında hakkında hiçbir şey bilinmeyen ikinci Osman Gâzî sikkenin ise varlığı kısa bir süre önce yayınladığımız çok net fotoğrafları sayesinde tamamen aydınlanmış; bu sikkenin İlhanlı sikkelerine benzer tarzda, diğerinden farklı olarak 699/1300'de Söğüt'te bastırıldığı ve üzerinde kuruluşun diğer tartışmalı meselelerini de aydınlatacak çok önemli deliller yer aldığı ortaya çıkmıştır.

Bu iki meşhur sikkeye ilişkin tespitlerimizi tamamlayacak nitelikteki bu son araştırmamızda ise, bir kaç yıl önce Alman bir nümismat tarafından yayınlanmasına rağmen tarih câmiasına meçhûl kalan, Katar'ın başkenti Doha Müzesi'nde bulunan Osman Gâzî'ye ait üçüncü bir sikke daha bilim dünyasına tanıtılarak, bu yeni sikke ışığında Osman Gâzî'nin biat ve istiklâl sürecinin tamamlanış safhası, Yenişehir Darphanesi'nin kuruluş zamânı ve İlhanlı hâkimiyetine odaklı bağımsızlık tartışmaları tam anlamıyla sonuçlandırılmaya çalışılacak; ayrıca son iki sikkenin fiziksel özelliklerinden hareketle Osman Gâzî'nin ilk sikkesi hakkında da yeni ve önemli tespitler ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osman Gazi, üçüncü sikke, Yenişehir, biat, darphane.

* Araştırmacı-Yazar- Yeniçağ Tarihi Uzm., hakanyilmaz.makale-iletisim@hotmail.com.

Third Coin of Osman Ghazi Which Was Molded in Yenisehir in 700/1300-1301

Abstract

While the matter that the Ottomans had established an independent state or not, based on "coin (sikke)" and "hutbe", has been tried to be solved thanks to an undated coin belonging to Othman Ghazi published by İbrahim Artuk in 1980, the basic design of that coin and its unavailable sample has continued to arouse some suspicion on this subject. In the same time, another second coin belonging to Othman Ghazi, which is said to have been existing in the collection of illustrious numismatist Nicholas Lowick, but whose origin, other than its only one part legible, is not known, has been clarified thanks to its photos recently published by us; it is clear that this coin was minted in Söğüt, in 699/1300, in the same way as the Ilkhanate's ones, but differently from the other one, and that it contains very important evidences that may lighten some disputed subjects on the establishment of Ottomans.

In this our last study that is such as to complete our findings related to these two coins, by introducing another third coin, in Doha Museum, in Katar, belonging to Othman Ghazi, which was published by a German numismatist, but not known to history scholars, it aims to try to explain the concluding phase of Othman Ghazi's allegiance and independence in the light of the third coin, the establishing era of Yenişehir mint, and to clarify some disputes about the independence focused on Ilkhanate's dominance; and to present new and important findings about the first coin of Othman Ghazi, in respect to the physical features of the last two coins.

Keywords: Othman Ghazi, the third sikke, Yenişehir, allegiance and mint.

Giriş

Osman Gâzi'nin ismi, atalarının kimliği, bağımsızlığına ilişkin rivâyetlerin sıhhat ve niteliği, İstiklâl-i Osmânî'nin gerçek tarihi ve Osmanlılar'ın dinî-tasavvufî kökeni... gibi konularda Osmanlı kroniklerinde verilen bilgilerin güvenilirliğine yönelik tartışmaları aydınlatacak ve tarihî açıdan kesin bir sonuca bağlayacak bilimsel delillerin başında az sayıdaki çağdaş maddî kanıtlar gelmekte, onları ise sağlam ve kesin kanıtlar içeren yazılı belge ve kaynaklar tâkip etmektedir. Özellikle Osmanlı bağımsızlığının gerçekleşme târihi, ne zaman kemâle erdiği, bu süreçte "hutbe" ve "sikke" şartlarının yerine

getirilip-getirilemediği, ilk Osmanlı sikkelerinin darp yerleri ve Osman Gâzî'nin ilk pâyitahtı Yenişehir'in ne zaman saltanat yurdu hâline geldiği konularında çağdaş bilimsel materyaller yok denecek kadar az olduğundan, bu dönemden günümüze intikâl etmiş her türlü maddî kanıt târihî açıdan büyük bir önem arz etmektedir.

İstiklâl-i Osmânî'nin târihi, ilân ediliş şekli ve Osman Gâzî'nin sikke bastırdığını gösteren rivâyetlerin bilimsel gerçekliği; daha önce Halil Edhem (Eldem)'in İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslâmî sikkeleri arasında bulunduğu ve bilâhare İbrahim Artuk'un 1977'de sunduğu bir tebliğle bilim dünyasına duyurduğu¹, her iki yüzünde ضرب "Darebe" ibâresini tâkiben عثمان بن ارطغرل "Osmân bin Ertuğrul" ismi ve ilâveten arka yüzünde ارطغرل "Ertuğrul"dan sonra -Osman Gâzî'nin gerçek dedesinin ismini de aydınlatarak şekilde-: كندز الپي "Gündüz Alpî" ibâresi yer alan bir sikke² sâyesinde nisbeten aydınlanmaya başlamış; ancak üzerinde darp yeri ve târihine ilişkin hiçbir bilginin bulunmaması ve her iki yüzünün de birbirine benzer tarzda iki farklı hakkâk tarafından tasarlanması; bu kez sikkenin orijinal olmadığı ya da "bir antikacı tarafından uydurulduğu" yönünde bâzı iddiâların³ ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Uzun süre benzeri olmayan ünik bir sikke olarak kalan ilk Osman Gâzî sikkесinin, gerçekte kurucu hükümdârın bastırdığı tek sikke olmadığı, aksine ortak ya da farklı mizanpajlarda tasarlanmış daha başka örneklerinin de mevcut olduğu, ancak 1980'lerde Nicholas Lowick'in elinde bulunduğu söylenen ikinci bir sikkenin çok net bir fotoğrafının ele geçmesi sayesinde ortaya çıkmıştır. 2018 yılında bir Armağan kitabının içinde neşredip kuruluş tartışmaları açısından önemine işâret ettiğimiz bu ikinci sikkenin⁴ bilimsel analizi, her şeyden önce Osman Gâzî'nin sikke

¹ İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920): 'Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi' (11-13 Temmuz 1977) Tebliğleri / Papers Presented to the 'First International Congress on the Social and Economic History of Turkey*, ed.: O. Okyar - H. İnalçık, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1980, s. 27-33.

² İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, *İslâmî Sikkeler*, DN. 1081.

³ Halil İnalçık, *Söyleşiler ve Konuşmalar*, I, haz.: Birsen Çınar, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013, s. 142-143; a.mlf., *Osmanlılar: Fütûhat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 95, vb.

⁴ Hakan Yılmaz, "Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi", *Âb-ı Hayât'ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan*, haz.: Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018, s. 763-788.

bastırmadığı, ya da bastırıldığı sikkenin orijinal olmadığı yönündeki farazî iddiâları tamâmen ortadan kaldırmıştır. Her iki yüzü içeriği itibâriyle birbirine benzeyen ilk sikkeden farklı olarak, ön yüzünde *Kelime'-i Tevhîd, Dört Halîfe'nin isimleri, ايدده الله "eyyede h'illâh" duâsı, Kayı damgası, 699/1300 târihi ve سگود "Sögüd" yer adı bulunan bu sikkenin darp yeri, basım târihi ve şekli özellikleri itibariyle de İlhanlı sikkelerine benzer bir tarzda tasarlanmış olması, merhum Artuk'tan beri tarihçi ve nümismatlar tarafından tekrarlanıp duran "*İlhanlı korkusu*" spekülâtif yaklaşımını sona erdirmekle kalmamış; buna ilâveten önceki sikke ile aynı olan arka yüzü, Osman Gâzî'nin bu ikinci sikkesinin de aynı hakkâkın elinden çıktığını kuşkusuz bir biçimde kanıtlamıştır.*

Resim 1. Osman Gâzî'nin 699/1300'de Sögüt'te bastırıldığı kayıp ikinci sikkesi.

İşte burada neşredeceğimiz Osman Gâzî'ye ait üçüncü sikke, ikinci sikkenin bir yıl sonra küçük değişikliklerle yeniden dizayn edilmiş formatıyla, "*sikke*" ve "*hıtbe*" rivâyetlerini yeni bir bulguya ihtiyaç bırakmaksızın kalıcı bir çizgide sonuca ulaştırmakla kalmayacak; Osman Gâzî'nin biat ve istiklâl sürecinin yalnız başlangıç değil, tamamlanmış zamânın da bilinmeyen arka plânını aydınlatan nümismatik bir kanıt olarak literatürde yerini almış olacaktır.

Yenişehir'de Darp Edilen Üçüncü Osman Gâzî Sikkesi

Osman Gâzî'nin kayıp ikinci sikkesinin bilinmeyen fotoğraf ve çizimlerini bilim dünyasına tanıtmak ve tarihî açıdan önemini vurgulamak amacıyla kaleme aldığımız önceki makalemizde, bu sikkenin fotoğraf ve çizimlerinin tasnifine yönelik bir karışıklığı düzeltmeye

çalışırken, “sikke çiziminin fotoğraflardakinden farklı üçüncü bir sikkeye âit olduğu” iddiâsının tam aksine, bu çizimin de ikinci sikkeye âit olduğunu delilleriyle göstermiş ve mevcut verilere bakarak görsel kanıtları kesin olarak ortaya çıkan ikinci sikkeden sonra, Osman Gâzî'ye ait üçüncü bir sikke örneğine henüz hiçbir yerde rastlanmadığına dikkati çekmiştik⁵. Bu makalemiz yeni baskıya girdiği sırada, Kuruluş devri darp yerleri üzerinde yapılmış son çalışmaları gözden geçirirken, bir buçuk yıl önce konu üzerine hazırlanmış güncel bir çalışmanın⁶ hemen başında; iki yıl kadar önce Almanya'da yayımlanmış son kataloglardan birinde Osman Gâzî'nin, merhum İbrâhim Artuk tarafından bulunan ilk sikkesine benzer yeni bir sikke örneğinin daha neşredildiğine, ancak oradaki okunamayan ibârenin darp yeri olup-olmadığının kesin olarak çözümlenemediğine ilişkin önemli bir atıfla karşılaştık⁷. Üzerinde “darp yeri”nin de mevcut olduğu bilgisinden yazarın öne sürdüğü gibi ilk sikkenin yeni bir örneği olamayacağını peşinen anladığımız, ancak o esnâda neşretmek üzere olduğumuz ikinci sikke olup-olmadığından da tam olarak emin olmadığımız bu yeni sikkenin yayımlandığı küçük katalogu bizzat yazarından temin ettiğimizde, sözü edilen sikkenin net renkli fotoğrafından; bu sikkenin ikinci sikke ile aynı olmayıp ona çok yakın bir mizanpajda tasarlanan, ancak iki yerinde önemli değişiklikler bulunan üçüncü bir Osman Gâzî sikkesi olduğunu kuşkusuz bir biçimde anlamış olduk. Katar'da, Doha İslâm Eserleri Müzesi'nde yer aldığı bilinen⁸ bu üçüncü sikke, ilk kez dört yıl önce ünlü Alman nümismat Rolf Ehlert tarafından hazırlanan *Umlaufgeld im Osmanischen Reich* adlı sikkeler katalogunun içinde yayımlanmış⁹; ne var ki varlığı birkaç yıldır bir-iki Türk nümismat tarafından bilinmesine rağmen, tıpkı ikinci sikkenin fotoğraf ve çizimleri gibi târih câmiâsına tamâmen gizli kalmıştır.

⁵ Yılmaz, “Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...”, s. 777-778.

⁶ Metin Erüreten, “Osmanlı Akçe ve Medini Darb Yerleri”, *Türk Nümismatik Derneği/The Turkish Numismatic Society*, Bülten no.: XLVI, İstanbul 2016, s. 19-26.

⁷ Krş. Erüreten, a.g.m., s. 21.

⁸ Katar, Doha Devlet Müzesi, E. nr.: 3.848.

⁹ Rolf Ehlert, *Umlaufgeld im Osmanischen Reich, Band I: von den Anfagen bis Selim I*, Heidelberg 2014, p. VIII, 13-17. Bu katalog aracılığıyla, sikkenin renkli fotoğrafının Ehlert'ten temini konusunda değerli yardım ve katkılarını benden esirgemeyen İskender Targaç'a teşekkür ederim.

Rolf Ehlert yayımladığı küçük katalogda, Osman Gâzî'ye ait 16 mm. çapında ve 0.623 gr. ağırlığındaki bu sikkenin¹⁰ 1973 yılına kadar merhum Şerafettin Erel'in koleksiyonunda bulunuyorken, ünlü nümismatın daha sonra onu dört yüz Anadolu sikkesi ile birlikte elinden çıkardığını, uzun süre İsviçre'de dolaplarda saklandıktan sonra 1990'ların başında "K." (?) tarafından Katar'lı "Şeyh H.İ.A" (?)'ya satıldığını ve şimdi Katar'ın başkenti Doha'da bulunan İslâm Eserleri Müzesi'nde yer aldığı söylemektedir¹¹.

İkinci sikke hakkında kaleme aldığımız makâlemizde, sikkenin darp yerinin arka yüzünün sağ alt köşesine istiflenen سگود "Sögüd"; basım tarihinin ise aynı yüzün üst kısmına rakamlarla hakkedilen ٦٩٩ = "699" tarihi olduğunu göstermiştik¹². Bu üçüncü sikkenin ön yüzü ana hatları itibâriyle ikinci sikke ile tıpatıp aynı olduğu gibi; arka yüzü de hem ilk, hem ikinci sikkeyi tasarlayan tek bir hakkâkın elinden çıkmıştır. 699/1300'de hazırlanan ikinci sikke kalıbının her iki yüzünün darp yeri ve târihi dışında aynen korunduğu bu üçüncü sikkede, diğer sikkede rakamla yazılan ٦٩٩ = "699" (1300) târihinin yerini bu kez yazı ile سبج مايه "Seb'a-miye = 700" (1300-1301) târihi; darp yerinin işlendiği en son satırın sağ alt kenarındaki سگود "Sögüd" isminin yerini ise يکيشار "Yeñi-sār" ibâresi almıştır¹³.

¹⁰ Ehlert, *a.g.e.*, I, p. 13.

¹¹ Ehlert, *a.g.e.*, I, p. 15. Ehlert burada sikkeyi Şerafettin Erel'den satın alıp İsviçre'de muhâfaza eden koleksiyonerin ve bilâhare sattığı Katar'lı Şeyh'in isimlerinin sadece baş harflerini vermiştir ki; bu durum, ikinci sikkeye benzer şekilde üçüncü sikke sâhiplerinin de nâdir bir bulgu olduğu için ya da bilemediğimiz daha başka sebeplerle, tarihî açıdan büyük bir önemi hâiz olan bu materyali bilim dünyâsından saklamayı ya da kendilerinde bulunduğunu hiç kimseye duyurmamayı tercih ettiklerini gösterir.

¹² Yılmaz, "Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...", *a.g.e.*, s. 780-781.

¹³ Sikkenin ön yüzünde ikinci sikkede yer alan "Kelime'-i Tevhîd" ve diğer ortak ifâdelerin bu kez daha temiz ve belirgin şekilde çıkarıldığı metnin üst kenarında, daha önce rakamla ٦٩٩ "699" târihinin bulunduğu kısma bu kez yazıyla سبج مايه "Seb'a-miye" ibâresi; س "sin" harfi ve altında küçük noktasiyla ب "be" harfini müteâkip, ع "ayın"ın üstteki küçük yarım dâiresi -bâzi hat istiflerinde olduğu gibi- tam olarak gözükecek şekilde, altındaki diğer yarım dâirenin kuyruğu ise daha büyük olması lâzım gelirken yer darlığı nedeniyle ◦ "he"yi anımsatacak biçimde, kısa ve kesik bir çıkıntı şeklinde tasarlanmıştır. مايه "miye" ibâresinin م "mim"e bitleştirilen ل "elif"i de yine aynı sebeple, dâiresel çerçevenin yuvarlak üst kenarını tâkiben oval yarım bir eğri şeklinde: ع "ayın"ın üst yuvarlağının arka kısmına doğru uzatılmış ve kalan ي "ye" harfi -belirsiz iki noktasiyla birlikte- bu ما "mim-elif" bileşkesinin hemen sol tarafına; ح "he" harfi ise hilâli anımsatan

Resim 2. Osman Gâzî'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de darp ettirdiği üçüncü sikke.
16 mm., 0.623 gr., Doha Müzesi (Katar), E. nr.: 3.848.

Osman Gâzî'nin sağlığında Bursa kuşatmasının sonlarına doğru yazıldığı anlaşılan *'Osmân (Otmân) Tārīhi'*nde, Osman Gâzî'nin Kaya Alp/Kayır Hânlılar'ın biatini tâkiben kavmin başına "*Gâziler Sulţāni*" seçilişinin anlatıldığı kısımda da, Yenişehir'in adının sikkedeki gibi *يکيشار* "*Yeñi-şār*" olarak verilmiş olması her iki çağdaş metni aynı noktada birleştirmekte ve "*Yeñi-şehir*" isminin "*Yeñi-şār*" şeklindeki kullanımının orijinalliğine açık bir delil teşkil etmektedir:

"Gâziler başı olup itdi gazā
Dîni düşmânlarına kıldı cezā
Eynegöl, Göynük'le İznik, Yâr-hişār
Bilecik, İrmeni, dağı **Yeñi-şār**
Fetiḥ itdi ol diyāruñ küllisin
Dutıcak öldürdi küffār bellüsin..."¹⁴

Sultan Osman'ın üçüncü sikkesini darp ettirdiği *سبع مائه* "*seb'a-mī'e*" (700/1300-1301) yılı, onun istiklâl faaliyetleri ve saltanat sistemini Yenişehir'de tamamlayıp kemâle erdirdiği döneme tekabül eder. XIV.

bir kıvrım şeklinde "*ye*"nin uç kısmına konumlandırılmıştır.

¹⁴ Firdevsî-i Rûmî, "*Osmân Tārīhi*" (Manzum Özet), *Vilâyet-nâme-i Hacı Bektâş-ı Veli* içinde, İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yz. nr.: K.5, vr. 163^b, st. 5-7; Ankara Millî Ktp. Yz. nr.: A-7544, vr. 94^a, st. 5-7. Yukarıdaki dizeler bu iki nâdir nüshanın edisyon kritiğini yansıtmaktadır.

yüzyıl kaynaklarına ağırlık vererek Yazıcı-zâde Ali ve Anonim-Hamzavî kronikleri temelinde bir *Tevārîh-i Âl-i 'Osmân* yazmış olan Lütfi Paşa, Osman'ın istiklâlini ilân edip Bilecik ve çevresini fethettiği 699/1300 yılından sonra Yenişehir'de bir saray inşâ ettirip burasını bir Saltanat yurdu hâline getirdiğine işâret ederek şöyle der:

“Çün 'Osmân atası yirine geçdi, yigit-yegil katına cem' olup çok gazâlar itdiler ve Köprü- | hişârı'n ve Eynegöl'i ve Yeñi-şehr'i feth itdi, hicretüñ sene altı yüz toksân tokuzunda. ... 'Osmân Yeñi-şehr'e gelüp gâzilerle bir sarây yaptı, anda тұraqlandı ve adını 'Yeñi-şehir' kodı.”¹⁵

Lütfi Paşa burada Bilecik'in ardından, aralarına Yenişehir'in de dahil olduğu etrâfındaki diğer üç beldenin de 699/1300'de fethedildiğini bildirdikten sonra, Osman Gâzî'nin bilâhare Yenişehir'e yerleşip burada bir saray inşâ ettirdiğine işâret etmekle, Yenişehir'in saltanat merkezi hâline getiriliş zamânı hakkında oldukça önemli bir ipucu vermiştir. Nitekim XVI. yüzyılın ikinci yarısında bu sarayın kalıntılarını görmüş olan Rahmî Çelebi (ö. 975/1567), *Şehrēngiz-i Yeñi-şehr*'inde onun “*ṭāḳ-ı Kisrâ'dan nümüne*” olduğunu belirtir¹⁶. Lütfi Paşa ile aynı kaynak grubunu tâkip eden diğer kroniklerde, yukarıdaki bilgiyi müteâkip Osman'ın 701/1302'de Yenişehir'de gâzilere evler yaptırıp, ailesine ve nökerlerine askerî iktâ'lar dağıttığının bildirilmesi; Yenişehir Sarayı'nın inşâ ve Saltanat evresinin tamamlanış zamânını doğrudan 699/1300'le 701/1302 yılları arasında kalan 700/1300-1301 yılı civârına yerleştirir.

Nitekim Müneccimbaşı Ahmed Dede *Câmi'ü'd-Düvel* adlı Arapça İslâm târihinin Osmanlılar'la ilgili kısmında daha açık ve net bir kronoloji tâkip ederek, Osman Gâzî'nin 699/1300'de saltanatını ilân etmesinin hemen ardından, 700/1300-1301'de Yenişehir'i “*Saltanat makarrı*”

¹⁵ Lütfi Paşa, *Kitâbu Tevārîh-i Âl-i 'Osmân*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp. Şevket Rado, nr.: 248, vr. 13^b, st. 16-17; vr. 14^a, st. 1-4. Osman Gâzî'nin Yenişehir'i beyliğinin ilk “*dârü'l-mülk*”ü ve “*taht-gâh*”ı edindiği bu safha, Kemâl Paşa-zâde *Târîh*'inin I. Defter'inde de benzer ifâdelerle şöyle tasvir edilmiştir: “*Kendüye maḳâm olmağa Burûsa ile İznîk arasında bir şehr bünyâd itdi, içinde gâziler тұрмаğıçün evler yapıduru-virüp ol diyârı âbâd itdi. Mezḳür diyâr-ı maḳâm-ı ma'mûrı dârü'l-mülk [ü] taht-gâh idinüp 'Yeñi-şehr' diyü ad urdı.*” Kemâl Paşa-zâde, a.g.e., I. Defter, nr.: Şerafettin Turan, Ankara: TTK Yayınları, 1970, s. 140.

¹⁶ Rahmî Çelebi, *Şehrēngiz-i Yeñi-şehr*, Berlin Staatsbibliothek, MS Diez, nr.: A.O. 57, vr. 4^b.

yapması ve 701/1302'de akrabâ ve nökerlerine ilk kez Askerî timârlar dağıtmasına kadar uzanan üç yıllık süreci şöyle özetler:

ولما انقضت دولة السلاجقة عن الروم انف امراء التركمان من اطاعة امراء مغل
فجمعوا على عثمان الغازى وكان قد عظم شأنه جدا وقلده الملك السلطان علاء
الدين كما سبق أنفا فبايعوه بالسلطنة بوضع الركنه يديه على الأرض تورة اغوز
خان واعطا السلطان كل واحد منهم قدها من اللين الحامض فشرهه على طاعته ذلك
امر البيعة فى سنة ٦٩٩ او رأس السبعمائة وأندا الخطبة بالسمه فكانت قبل ذلك
بعده سنتين ولما بويع بالسلطنة اتخذ بلدة يكيشهر دار الملك لنفسه فى سنة احدى
سبعة مائة وقسم البلاد الفتوحة بين اولاده وامرائه ...

“Rüm Selçukluları Devleti inkıraź bulunca Türkmen emîrleri Moğol ümerâsına itâ'atten yüz çevirip 'Oşmân Gâzî'nin etrâfında toplandılar. Cidden o, büyük bir şân ve şöhrete ulaşmış; yukarıda geçtiği üzere Melik Sultân 'Alâ'e'd-dîn de ona kılıç bağışlamıştı. Oğuz Hân töresi üzere her biri önünde yere doğru eğilip diz çökerek, Sultân'lığını tanıyıp ona bî'at ettiler. Sultân ise onlardan her birine birer kadeh kıımız sundu, itâ'at üzere onu içtiler. Böylece 699 yılında veyâ yedi yüzün başında bî'at işi tamâma ermiş oldu. Bundan önce iki yıldan beri hıṭbe zâten onun adına okunuyordu. Saltanat için bî'at da alınca, yedi yüz bir yılında Yeñi-şehir'i kendisine Dârü'l-mülk edinerek, fetheadilen beldeleri oğulları ve emirleri arasında taķsim etti.”¹⁷

Kuruluş ve istiklâlin ortaya çıkış ve tamamlanışını, Mâhân'dan göçüp zamanla Batı Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşen Kayır Hân'lı emirlerin Sülemiş isyânını müteâkip, 699-700/1300-1301 aralığında Osman Gâzî'ye gelerek biat etmelerine odaklandırıan¹⁸ müellif, burada

¹⁷ Münecim-başı Ahmed Dede, *Câmi'ü'd-Düvel*, II, Nûruosmâniye Ktp., nr.: 3172, vr. 272^b, st. 26-34; Ahmed Nedîm Tercemesi: *Şahâ'ifü'l-Aḥbâr fi Vekâyi'ü'l-A'sâr*, III, Matba'a-i 'Âmire, İstanbul 1285, s. 278. Münecim-başı'nın Arapça kroniğinin 1142/1730'da Şâir Nedîm öncülüğünde tamamlanan Türkçe tercümesi, orijinal metninde sık sık yapılan atlamalar ve yanlış anlamlandırmalar nedeniyle kullanılacak durumda olmadığından, buraya aldığımız tüm metinleri müellifin kendi hattıyla yazdığı orijinal nüshadan aslına daha uygun şekilde yeniden tercüme etmeyi tercih ettik.

¹⁸ Yukarıda aktardığımız parçada Münecim-başı'nın: *وأندا الخطبة بالسمه فكانت قبل ذلك بعده سنتين "Bundan önce iki yıldan beri hıṭbe zâten onun adına okunuyordu."* şeklinde verdiği bilgi (*Câmi'ü'd-Düvel*, II, vr. 272^b, st. 31-32), Osman Gâzî'nin Oğuzlar arasında umûmî bî'atin tamamlanıldığı 700/1300-1301 yılından önce, 698/1298'deki Sülemiş İsyânı'ndan beri Batı Anadolu'daki diğer beyliklerle birlikte artık müstakil hareket etmeye

saltanat şartlarının 700/1300-1301'de Yenişehir'deki Saray'ın inşâsı ile tamamlandığını¹⁹ ve 701/1302'de onun kumandanları ve aile efrâdına dağıttığı iktâ'larla bürokratik açıdan tam bir ivme kazandığını Lütü Paşa'dan daha net ve vurgulu bir biçimde ifâde etmiştir.

Gelibolulu Mustafâ 'Âlî *Künhü'l-Ahbâr*'ında diğer müverrihlerden farklı olarak, Osman Gâzî'nin "hıttbe"nin ardından tüm beylikler üzerine "bî'at"ının tamamlandığı bu yıl içinde "Sikke" de bastırıldığına ilişkin ayrıntı vermek üzere: "Nerre-şîrân-ı Megâzî, Ebû'n-Naşr 'Osmân-ı Gâzî'nün Taht-ı Saltanat'a Cülûs ve Mertebe'-i Ta'yîn-i Hıttbe ve Sikke'-i Bülend-Rütbe Mezâyâsıyla İştihâr-ı Me'yûsı Beyânında" açtığı önemli Bâb'da, Sultan Osman'ın "tahta cülûslarında sinn-i şerîf'leri kırk üçde bulunup, re's-i seb'a-mî'ede vâkı" olduğunu belirterek, onun 699/1300'de istiklâlini ilânı sırasında Söğüt'te bastırıldığı ilk sikkeden sonra, Yenişehir tahtına oturduğu سبع مائه "seb'a-mî'e", yâni "yedi yüz" yılı başlarında da sikke bastırıldığına açıkça işâret etmiştir²⁰. Burada Osman Gâzî'nin 700'de "tahta cülûs"u ile kastedilen, onun Yenişehir Sarayı'nı inşâ ettirip burada kalıcı bir şekilde "Sultân'lık" tahtına yerleşmesi ve Saltanat kurum ve şartlarını bütünüyle tamâma erdirmesidir ki; üzerinde durduğumuz üçüncü sikke de -'Âlî'nin sarâhatle gösterdiği üzere- bu şartların tamamlanışının bir sonucu olarak, Osman'ın Saltanat kariyerinin zirveye ulaştığı 700/1300-1301 yılı

başladığına ilişkin tarihî gerçekliğe uygun önemli bir ipucu sunar.

¹⁹ Hicrî 700 yılı mîlâdî 16 Eylül 1300 târihinde başlar, 5 Eylül 1301 târihinde sona erer. Buna göre Osman Gâzî'nin saltanat ilânının başlangıcı 1300 yılı yaz aylarına tekabül etmekte olup, rivâyetlerden anlaşıldığına göre bu süreç onun Yenişehir'de umum Türkmen beylerinin bî'atlerini kabul ettiği ve kendisine bir saray inşâ ettirdiği hicrî 700 başı / mîlâdî 1300 yılı sonlarında nihâyete ermiştir. İşte yayınladığımız yeni sikke, Sultan Osman'ın saltanat şartlarını tamâma erdirdiği bu altı aylık zaman dilimi içinde, 700 hicrî yılına denk düşen son üç aylık zaman zarfında veyâ bunun hemen sonrasında, en geç 1301 mîlâdî yılı başlarında darp edilmiş olmalıdır.

²⁰ Gelibolulu Mustafâ 'Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, Kayseri Râşid Efendi Ktp. nr.: 920, vr. 9^b, st. 25-27, 31-32; Matbû nüsha, V, Takvîm-hâne'-i 'Âmire, İstanbul 1277/1861, s. 25. Onun burada Osman Gâzî'den ابو النصر "Ebû'n-Naşr" künyesiyle söz etmiş olması kayda değerdir. Sultan Osman'ın bu tarihten yirmi iki yıl sonra, 723/1323'te adına düzenlenen Asparuçâ Hâtûn Vakfiyesi'nde de aynı şekilde نصير الحق والملة والدين "Naşîru'l-ħakķi ve'l-milleti ve'd-dîn" nisbesiyle anılmış olması (*Bursa Şer'iyye Sicilleri*, Ankara Millî Ktp. nr.: 4121, vr. 82, st. 7-8), diğerleri gibi 'Âlî'nin de bu bilgiyi doğrudan çağdaş bir kaynaktan aktardığına delâlet etmektedir.

civârında Yenişehir'de darp edilmiştir.

İkinci Sikke:

Üçüncü Sikke:

Darp Târihleri:

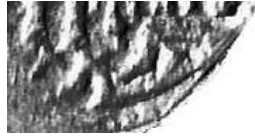

= ٦٩٩

= سبع

Darp Yerleri:

= سکود

= یکیشار

Tablo 1. Osman Gâzî'nin ortak bir mizanpajla, 699/1300'de Söğüt'te bastırdığı ikinci ve bir yıl sonra 700/1300-1301'de Yenişehir'de bastırdığı üçüncü sikkelerini birbirinden ayıran darp yer ve târihleri ile ilgili kısımların fotoğraf, çizim ve metin çözümlemeleri.

Çizimler: Mustafa Dağ & Hakan Yılmaz.

Osman Gâzî'nin bu üçüncü sikkesini darp ettirirken ön yüzünü kısmen değiştirmesine rağmen, arka yüzünde ilk ve ikinci sikkede de olduğu gibi: ضرب عثمان بن ارطغرل [بن] كندز الپی "Darebe 'Osmân bin Ertuğrul [bin] Gündüz Alpi" mizanpajını korumaya devâm etmiş olması; Türkmen beyleri arasında "Primus inter Pares = Benzerleri arasında birinci" olduğu bilinen Osman'ın²¹, babası Ertuğrul Gâzî ve dedesi Kayır

²¹ Georges Pachymérés, *Relations Historiques*, IV. Livres, X/25, édition, traduction Française et notes: par Albert Failler, Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris 1999,

Hân-oğlu Gündüz Alp'in Oğuzlar üzerindeki umûmî liderliğini²² onlara hatırlatma ve zihinlerinde canlı tutma amacına yöneliktir. Şu kadar var ki, bu sikkenin her iki yüzünün tasarımında da basım kalitesi yönünden köklü bir değişikliğe gidildiğine ve ikinci sikkedeki gibi önceki kalıbı

p. 366-367.

²² Osman Gâzî'nin sikkede kendisinden sonra babası Ertuğrul'la birlikte dedesi Gündüz Alp'in adını da her defasında titizlikle bastırmaya neden özen gösterdiği ve Münecim-baş'ın "uçtaki tüm Oğuz emirlerinin Osman'a bî'at ettiğini" belirtmekle neyi anlatmak istediği, ünlü Bizans'lı müverrih Laonikos Chalkokondyles'in *Historia*'sına çağdaş bir metinden eklediği şu satırlara ilginç nâdir bilgiler eşliğinde açıkça yansımıştır: "Türkler'in, yanlarında başkalarının küçümsendiği asil bir halk olan Oğuzlar'ın da dahil olduğu farklı kabile gruplarına ayrıldıklarını biliyorum. Nihâyetinde Oğuz'dan, Oğuz kabilesinin lideri olan 'Duz-Alpes' (Gündüz Alp) ortaya çıkmıştı. Bu şahsın erdeminden ötürü övgüye layık olduğu, çok adâletli olduğu ve Oğuzlar tarafından lider olarak seçildiği, onlar arasındaki her türlü hak ve adâletle ilgili durumu karâra bağladığı kaydedilir. ...Ve derler ki; Oğuz, yiğit erin niteliğini ayırt ederdi, o günki emirleri olan Duz-Alpes'i kendilerine Hân olarak atadılar ve bundan sonra onlar, onun kendileri için en uygun gördüğü şekilde kendilerini yönetmesine imkân tanidılar. Oğuz alpi [Alp Kayır]'ın oğlu olması bundan sonra onu Oğuz kabilesinin önderi olmaya muvaffak kıldı. ...Oğuz alpi [Duz-Alpes]'in 22 yaşındaki oğlu Orthogules/Er-toğrul da yaptığı her işte güçlü ve dinamik bir kimseydi. Savaşanlarla savaşırken birçok yerde zafere ulaştı. ...Onların târihlerinin nasıl başladığını ve bunun başka bir şekilde olup-olmadığını kolaylıkla söyleyemesem de, bu şeylerin başkaları tarafından yazılıp not edildiğini söyleyecek kadar ileri gidebilirim. ...Oğuz kabilesinin Osmanlılar'ına gelince, onların şu anki iktidar konumlarına nasıl kavuştuklarını çok iyi anlıyorum. ...Ertuğrul'un 26 yaşındaki oğlu Osman, bir lider olarak fazlaca başarılı değildi, ancak oldukça liberal bir eğilime sahipti. ...Bir savaş meydana geldi ve yerel Yunanlılar yönlendirildi, bundan sonra o Yunanlılar'ın peşinden gitmeye başlayarak, kendisine büyük övgülerde bulunan Alâeddîn tarafından büyük bir saygınlık içinde tutuldu. Askerî bir komuta makâmına atandı ve önemli işler yaptı. Sultan Alâeddîn ölüp de emirleri kendi aralarında tartışmaya başladıklarında, onların Osman ile görüşmelere başladıkları söylenir. Nihâyet onlarla karşılıklı olarak askerî bir ittifak kurma konusunda ahidleşti ve birlikte ortaklaşa savaşa girişeceklerine dâir söz verdi. Muhtemelen olabildiğince çok bölgeye boyun eğdireceklerdi, ancak fethettikleri topraklar ortak anlaşmalarına göre kendi aralarında bölünecekti. Ve bu şekilde onlar hep birlikte harekete geçtiler, geniş bir bölgeye boyun eğdirdiler; büyük işler yaptılar ve çok mal biriktirdiler, böylece kısa bir süre içinde çok önemli bir alanı ele geçirdiler. Yedi lider vardı; bundan sonra bunların her biri kendi topraklarına, kendi güç bölgelerine çekildiler." Laonikos Chalkokondyles, *The Histories (Historia)*, Volume I/1, Translated by A. Kaldellis, Harvard University Press, Cambridge and London 2014, s. 15-21. Müverrihin bizzat o dönemde yazılıp not edildiğine tanıklık ettiği bu kayıtların ilk kısmı, Kayır Hân'dan mîras kalan "Büyük Oğuz önderliği"nin onlar arasında daha önce Duz-Alpes (Gündüz Alp) ve Ertuğrul dönemlerinde de mevcut olduğunu belgelemesi; son kısmı ise, Pachymeres'in Atmanes (Osman)'a hasrettiği "Primus inter Pares" vasfının da bu kadim kavmi statüyü temsil ettiğine açıklık getirmesi bakımından kayda değerdir.

tesviye etmek yerine, ana mizanpajın aynen korunarak eski kalıbın yeniden düzenlendiğine delil sayılabilecek belirgin işâretler²³; geçen bir yıllık zaman zarfında saltanat kurumlarının gelişimine paralel olarak, Osman Gâzî'nin Yeni-şehir'de kurduğu ikinci darp-hânesinin de sikke darp tekniği konusunda öncesine nisbetle daha mükemmel ve doğru bir gelişme kaydettiğini gösterir. Dolayısıyla sikkedeki bu gibi ipuçlarından, Osman Gâzî'nin 699/1300 yılı sonunda Yenişehir'i taht-gâh edinmeye karar verip 700/1300-1301'de burada bir Saray inşâ ettirdiği sırada, Söğüt'tekinden daha mükemmel ve işlerlikli bir darphâne de kurdurup sikkelerini burada öncekinden daha nitelikli bir hâle getirdiği tespit edilebilir.

Osman Gâzî'nin Üçüncü Sikkesinin ön ve arka yüzleri:

عمر	ضرب
سبع مايم	عثمان بن
لا اله الا الله	ارطغرل [بن]
عثمان محمد رسول الله ابو بكر	كندز البي
٧ ايده الله	
يکیشار علی	

Gerçekten de bir yıl önce basılan ilk sikkenin ön yüzünde: محمد رسول الله "Lā ilāhe illā'Ilāh, Muḥammed^{ün} Resūlu'llāh" Kelime-i Tevhîd metnini meydana getiren harfler ilkel bir yöntemle, aşırı derecede dağınık, çapaklı ve derin kırıklar içerecek şekilde darp edildiği²⁴ hâlde; aynı sikkenin 700/1300-1301'de yeniden tasarlanan bu ikinci versiyonunda târih ve darp yeri kısımları değiştirilirken, sikkenin hattındaki dağınık ve çapaklı kısımlar da giderilerek harfler daha belirgin bir hâle getirilmiş; ilk versiyonda zemini kaplayan çizikler, pürüzler ve kalıptan taşan noktalar büyük ölçüde temizlenerek, sikke çağdaş İlhanlı ve erken Orhan Gâzî sikkelerinin kalitesine yakın bir seviyeye yükseltilmiştir.

²³ Bu konuda değerli nümismat İskender Targaç da bizimle aynı fikirdedir.

²⁴ Krş. Yılmaz, "Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...", s. 778-780.

Sikke İle İlgili Farklı Okuyuş Önerilerinin Târihî ve Filolojik Açılan Tenkid ve Değerlendirmesi

Üzerinde durduğumuz üçüncü sikkeyi Osman Gâzî'nin ilk sikkesi ile bir arada değerlendiren Rolf Ehlert, her iki sikkenin bir yüzü ortak olan ve Türk nümismat ve târihçileri tarafından uzun bir süre önce okunan en net kısımlarının dahi çözümü hakkında yersiz ve anlamsız birtakım şüpheler izhâr etmiştir. O, iki sikkenin de tek bir kalıptan çıkarılan arka yüzünde, sikkelerin Sultan Osman'a âdiyetini belgeleyen en can alıcı ve en okunaklı kısımlar olan: عثمان "Osmân" ve بن "bin" ifâdelerini okunamayan yerler olarak gösterip üzerlerine soru işâretleri yerleştirirken, aksine bunlardan çok daha silik ve zor okunur durumdaki: ضرب "darebe" ortak ibâresini -yine aynı kalıptan çıkmış olmasına rağmen- üçüncü sikkede ض "dağ"ı noktasız bırakmak sûretiyle: ضرب "darebehü" şeklinde okuyarak büyük bir tutarsızlık örneği sergilemiştir. Tek bir kalıptan basılmış aynı ortak metinden iki ayrı okunuş biçimi çıkaran Ehlert'in, diğer kısımlara kıyasla daha çok zorlanması gerekirken her nasılsa okumayı başarabildiği (!) bu silik ibârelerle birlikte, iki sikke üzerindeki onca net yazı arasında çözümlenebildiği diğer bir kelime ise, ikinci ر "rı"sı mevcut olmayan: ارطغل "Erтуğul"dur. Bunlara ek olarak Ehlert, bu üçüncü sikkenin ön yüzünün sağ alt köşesinde yer alan, ikinci sikkedeki سگود "Sögüd" ibâresinin bulunduğu noktaya daha farklı bir içerikle konumlandırılan yeni darp yerinin adını da, "Osmanlılar'ın başlangıçta diğer beyliklere tâbî olduğu" mesnedsiz anlayışının bir yansıması olarak "Kermiyân" isminin ilk hecesi olduğunu iddiâ ederek, tarihî gerçekliğe tamâmen aykırı bir yorumla: کر "Ker-" biçiminde okumuş; üzerindeki darp tarihi metninin ise kalan son iki heceyi temsil eden: میان "miyân" ibâresi olması gerektiğini savunmuştur²⁵.

²⁵ Ehlert, *a.g.e.*, I, s. 13, 15. Ehlert de dâhil nümismatların bir kısmının Osmanlılar'ı bir Germiyan vasalı gibi göstermesine zemin hazırlayan bu konudaki en belirgin makale için, bk. Yılmaz İzmirli, "Osmanlı Beyliği Başlangıçta Başka Bir Beyliğe Bağlı Oldumu?", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni: Sevgi Gönül Hatıra Sayısı*, İstanbul 2005, s. 155-159. İzmirli'nin tarihî tüm verileri göz ardı ederek, Murad Hüdâvendigâr'a ait bir sikkedeki "Sultân" kelimesinden sonra gelen, tüm nümismatların "el-A'zam" yâhut "el-Âdil" in yarım şekli olduğu noktasında birleştikleri "لعا" ibâresinin "(E)l Aaliş" (!) olabileceği varsayımı üzerinden çıkardığı Osmanlılar'ın Germiyan atası "Alî-şîr"e bağlı oldukları iddiâsı, bu okunuşun doğruluğunu kanıtlayacak tek bir delile dahi istinad etmediğinden

Ehlert'ten sonra Türk nümismatlar arasında yalnız Metin Erüreten,

hem tarihî hem de nümismatik anlamda geçersizdir. Onun büyük bir yanılgıdan öteye geçmeyen bu çıkarımı, XIV. yüzyıl müelliflerinden Ahmed Eflâkî'nin Aydın-oğlu Mehmed Beg'i ولد عليشير "Alî-şîr-oğlu"na چند سوار و پیاده خدمتکار "bir miktar süvâr u piyâde ile hizmet eden" bir سوباشی "sü-başı" olarak gösteren kayıtları ile (krş. Ahmed Eflâkî, *Manâkıb al-Ârifin*, II, yay.: Tahsin Yazıcı, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1980, s. 947), Germiyan halkından Ceneve'li Balaban'ın kendi beyliğini diğerlerinin tümünden üstün gösteren taraflı anlatisinin (krş. Şihâbüddîn b. Fazlu'llâh el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebşâr fî Memâlikü'l-Emsâr*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr.: 3416, vr. 105^a, st. 3; vr. 105^b, st. 10-vr. 107^a, st. 15; D. Ahsen Batur, *Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömeri: Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, Selenge Yayınları, İstanbul 2014, s. 155, 157-160) etkisi altında kalan bâzı modern târihçilerin abartılı yorumlarına dayanır. Dönemin gerçek tarihî perspektifinden bakıldığında; bu beyliklerden herhangi birine mensup olmadığı için haklarında daha tarafsız bir bakış açısı sunabilen İbn Battûta'nın açık ifâdesine göre, o târihte bu beylerin: أكبر ملوك التركمان وأكثرهم مالاً وبلاداً وعسكراً "en büyüğü ve mâl, şehir ve asker bakımından en üstünü" Sultân "Oşmâncuk oğlu Orhân"dir (İbn Battûta, *Rihletü İbn Battûta*, I, Matba'atü'l-Ezher, Kâhire 1346/1928, s. 197). İzmirli'lerin bu iddiâsını filolojik ve târihî teâmüller açısından da kabul etmeye imkân yoktur, çünkü müellifin zannettiği gibi, Arapça'da kişi adlarının yazımında ismin önüne "-el" eki getirilmez ve Eflâkî'den aktardığımız kayıta da görüldüğü üzere عليشير "Alî-şîr" isminin yazımında ع "ayın" direkt ل "lâm"a bağlanır, "ع" şeklinde uzatılarak ل "elif"le çekimlenmez. Bu durumda da sikkedeki ibârenin şahıs ismiyle alâkalı olduğu iddiâ edilemez. Yazarın tarihî teâmülleri yeterince bilmemesinden kaynaklanan en bâriz hatâsı ise, sözde bir Germiyan vasalı olduğunu savunduğu Sultan Murad'ın "devrin hâkimi adına" bastırıldığını savunduğu sikkesinde, o hâkimin kendi adı yerine ölmüş dedesinin adının var olduğunu kanıtlamaya çalışmasıdır. Oysa I. Murad döneminin Germiyan hâkimi "Alî-şîr" değil, beşinci kuşaktan torunu Süleymân Şâh'tır (ö. 1387) ve onun -öne sürülenin tam aksine- I. Murad döneminde Osmanlılar'a bir üstünlük atfederek beylik topraklarının tamâmına yakını "çeyiz" adı altında Şehzâde Bâyezîd'e bıraktığı da bunu çürütecek bâriz bir delil olarak önümüzde durmaktadır. Beyliklerarası askerî işbirliğine odaklı basit ve değişken bir hiyerarşiyi temsil eden Germiyan ve Aydın-oğlu beylikleri arasındaki bu münferit durumun, Germiyan-oğlu ile Osmanlılar arasında da var olduğunu ispat edecek tek bir târihî delil gösterilemeyeceği gibi; aksine başta Pachymeres olmak üzere Osman Gâzî'nin çağdaşı tüm kaynaklar: "Primus inter Pares" (Eşitler arasında birinci) olarak, beylikler üzerinde genel liderlik statüsünü Osman Gâzî (Ατμάν /Atman) ve atalarının elinde bulundurduğunu açık bir biçimde belirtmişlerdir. Nitekim Chalkokondyles'in kroniğine çağdaş bir metinden eklediği yukarıdaki parçada, Batı Anadolu Oğuzları'nın umumî lideri "Ιουδοζάλην" / *Duzalpes* (Gündüz Alp)'ten oğlu "Ορθογρούλη / *Orthogules* (Ertuğrul)" ve bilâhare torunu "Οτουμάνον / *Osmân*"a dek uzanan süreçte, tüm sikkelerde adları tekrarlanan bu üç ismin umum uç Oğuz emirleri üzerine hâkimiyetleri açıkça gözler önüne serilmiştir ki (Chalkokondyles, *a.g.e.*, s. 15-21), bunların arasına Κερμαλὼν/*Kermianos* (Germiyan) da dâhildir (krş. *a.g.e.*, s. 20-21). İzmirli'lerin ve onu izleyen Ehlert'in dönemin gerçek siyâsî ortamını bilmeden öne sürdükleri bu iddiâ, bu çağdaş verilere göre tarihî açıdan tamâmen isâbetsiz ve geçersizdir.

sikkeye önce 2016'da Osmanlı akçalarının darp yerlerini listelediği bir araştırmasında küçük bir atıfla işâret ederek, burada sâdece Ehlert'in darp yeri olduğunu düşündüğü kısma getirdiği önerinin tatmin edici olmadığını belirtmekle yetinmiş²⁶; bir yıl sonra yayına hazırladığı *Bazı Sahte Paralar* isimli kitabında ise sikkeyi Ehlert'in yayınladığı fotoğrafıyla birlikte daha ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, metnindeki bâzı kısımların çözümüne ilişkin yeni birtakım görüşler serdetmiştir²⁷. Ne var ki Erüreten'in buradaki yeni okuyuş önerileri de, Ehlert'in önceki isâbetsiz tahminlerinden daha mâkul ve tutarlı değildir. Sikkenin “*ön yüzü*” olarak tanımladığı, Artuk sikkesi ile aynı kalıptan çıkarılan yüzün ilk satırında ضرب “*Darebe*” ifâdesi bulunduğu için, bu yüzün Ehlert'in çözemediği en alt satırının “*darp yeri*” olması gerektiğini savunan²⁸ Erüreten, daha önceki iki sikkede târihçi ve nümismatların şimdiye dek ittifakla “*Gündüz Alp*” diye okudukları bu satırın “*Gündüz*”e tekabül eden kısmının, “*ü*” sesini verecek bir “*vav*”ı bulunmadığı hâlde “*Sögüd*”, yâhut başında - olmamasına rağmen- “*olası elif ve nun harfleriyle “İnegöl” olarak da okunabileceğini*” öne sürmüş²⁹; bunun sol tarafındaki “*Alp*”e denk gelen

²⁶ M. Erüreten, “Osmanlı Akçe ve Medini Darb Yerleri”, *Türk Nümismatik Derneği/The Turkish Numismatic Society*, Bülten no.: XLV (İstanbul 2016), s. 21: “*Osman Bey’e ait olan İstanbul Arkeoloji Müzesindeki bir kenarı kırık sikkenin farklı bir tipi daha yayınlanmıştır (Rolf Ehlert). Ancak bu sikkedeki okunmayan ve çözülemeyen ibarenin darb yeri olup olmadığı anlaşılamadığından listemizde Osman Beyin akçesini Darb Yersiz olarak gösterdik.*”

²⁷ M. Erüreten, *Bazı Sahte Paralar/Some Counterfeit Coins*, İstanbul: Türk Nümismatik Derneği/The Turkish Numismatic Society, 2017, s. 64-69.

²⁸ Erüreten, *Bazı Sahte Paralar*, s. 65.

²⁹ Erüreten, *Bazı Sahte Paralar*, s. 65. Şevki Nezih Aykut Osman Gâzî sikkeleri ile ilgili son makalesinde (Aykut, “Osman Gazi’nin Sikkeleri”, *Abdülkadir Özcan’a Armağan: Tarihin Peşinde Bir Ömür*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018, s. 495-500) ilk sikkeyi değerlendirirken, bu sikkenin tüm sikkelerle ortak olan bu yüzünü ikinci sikkenin ön yüzüyle birlikte, önceki klasik yorumlarını aynen tekrâr ederek geçiştirmekle yetinmiştir. Daha önce yaptığımız bâriz düzeltmeye rağmen Aykut, ilk sikkenin ön yüzünün alt satırındaki ايد الله “*eyyedeHu’llâh*” açık ifâdesini, anlam tutarsızlığını hesâba katmadan hâlâ ايد الله “*ebbedeHu’llâh*” şeklinde okumaya devam ettiği gibi (krş. Aykut, a.g.m., s. 498-499); aynı çalışmamızda bizim گندز الب “*Gündüz Alp*” şeklinde okuduğumuz arka yüzün kırık en alt satırındaki ibâreyi de, gerek çizimini yayınladığı ikinci sikke, gerekse fotoğrafını Garo Kürkman’dan aldığını söylediği başka bir sikke ile aynı kalıptan çıkarıldıklarını ilginç bir şekilde farketmeyerek, bizim okuyuşumuzu açıkça doğrulamasına rağmen tamâmen yok saymayı tercih etmiştir. Sonuç itibâriyle Aykut’un da merhum İbrâhim Artuk’un sikke hakkındaki ilk görüşlerinin dışına çıkmadığı, bu konudaki yeni tespit ve düzeltmeleri dikkate almadığı görülmektedir.

ibârenin ise “690” yâhut “720”ye benzeyen, ancak kesin olarak çözümlenemeyen “*basım yılı*” olabileceği yönünde tahmin yürütmüştür³⁰. Sikkenin diğer yüzünde *Kelime’-i Tevhîd* ifâdeleri ve dört halife adlarının yazılı bulunduğunu doğru olarak tespit eden yazar, Ehlert’in bu yüzün alt köşesindeki ibâreden “*Germiyân*” çıkarma çabasının ise çok zayıf bir ihtimal olduğunu isâbetle belirtmiş³¹; son olarak ise, bu yüzeyin en üst kısmındaki motife benzeyen şeklin süslü bir “*Alî*” ibâresini çağrıştırdığına dikkatleri çekerek, Lowick sikkесinden haberdar olmadığı için “*ikinci sikke*” olarak isimlendirdiği bu üçüncü sikkenin ortaya çıkışı ile birlikte “*her şeyden önce Osman beyin sikkесinin sahte olmadığı ve ilk Osmanlı parasının Osman Bey zamanında basıldığıнын kesinlik kazandığını*” vurgulayarak sözlerini nihâyete erdirmiştir³².

Şevki Nezhî Aykut ise ikinci sikkenin çizimini yayımladığı “Osman Gâzî'nin Sikkeleri” başlıklı son makâlesinde, bu sikkenin üçüncü sikke ile aynı olan arka yüzünün en alt satırındaki گندز الپي “*Gündüz Alpî*” ifâdesinin Osman Gâzî'nin dedesinin adına işâret ettiğini isâbetle belirtmişse de³³; “*O zamanki terminolojiye göre*” الپ “*Alp*” değil, الپي “*Alpî*” kullanımının doğru olduğu şeklindeki iddiâsı³⁴ tarihî gerçekliğe uygun değildir. Hâl-i hazırda zâten “*Alp*” kelimesinden doğmuş olan sikkedeki “*Alpî/Alpî*” ibâresi, aslında devrin mutlak terminolojisindeki yaygın kullanımı temsil eden ilk kelimenin standart söylenişinin dışında nâdir rastlanan özel bir kullanım şekli olup³⁵, sikkedeki biçiminin iddiâ edildiği gibi o zamânın terminolojisine uyum ya da uyumsuzlukla hiçbir ilgisi yoktur. “*Alp*” vasfı Türkler arasında en eski devirlerden beri “*kahraman, cesur, yiğit, zorlu*” anlamlarında askerî bir unvan olarak kullanılagelmiş³⁶ ve bu kullanım şekli özellikle Batı Anadolu’da XIV. yüzyılın ortalarına kadar devâm etmiştir. الپي “*Alpî*” ya da “*Alpî*”ya gelince; bize göre Türkler arasında İslâmiyet’in yayılışından sonra Arapça ي “*î*” nisbet ekinin klasik الپ “*Alp*” unvânına eklenmesi sonucu

³⁰ Erüreten, *Bazı Sahte Paralar*, s. 66.

³¹ Erüreten, *Bazı Sahte Paralar*, s. 66.

³² Erüreten, *Bazı Sahte Paralar*, s. 66.

³³ Aykut, “Osman Gâzî'nin Sikkeleri”, s. 495-496.

³⁴ Aykut, “Osman Gâzî'nin Sikkeleri”, s. 500.

³⁵ Krş. Mehmed Fuad Köprülü, “Alp”, *İA*, I, s. 383.

³⁶ Köprülü, a.g.md., I, s. 379-384.

ortaya çıktığı aşikâr olan bu terimin, “Alp”lik vasfını kişiye bağlama, yani verildiği kişinin “Alp”lik özelliklerine sâhip olduğunu vurgulama anlamı taşıdığı çok açık olmakla birlikte³⁷; Aykut’un iddiâsının tam aksine bu ifâdenin o dönemdeki kullanımını “Alp” kelimesi kadar yaygın değildir³⁸. Bu nedenle erken Osmanlı kroniklerinden bâzıları, nâdir olarak “Gündüz”ün ve hattâ oğlu Ertuğrul’un “Alp” unvânını sikkedeki gibi açıkça “Alpı” şeklinde zikretse bile³⁹, büyük kısmı daha ziyâde “Alp” unvânını tercih etmişlerdir ki, anlam itibâriyle bu iki terimden birinin diğerinden hiçbir farkı olmadığı izahtan vârestedir. Kısacası “Alpı” ya da “Alpî” teknik terimi sikkedeki ibârenin okunuşu için tamâmen doğrudur;

³⁷ Nitekim ikinci sikkedeki “Alpı” ibâresinin anlamına kısaca değinen İsmâil Günay Paksoy da, isâbetli bir tespitle kelimenin “Alpsel” anlamında olduğunu söylemiştir (“Osman Gazi’nin Şimdiye Kadar Yayımlanmış Tek Gümüş Sikkesi Üzerine Düşünceler”, *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nüsmatik Kongresi (25-28 Şubat 2013) / First International Congress of the Anatolian Monetary History and Numismatics (25-28 February 2013) - Bildiriler / Proceedings*, ed.: Kayhan Dörtlük-Oğuz Tekin-Remziye Boyraz Seyhan, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü & Vehbi Koç Vakfı, Antalya 2014, s. 447, dipnot: 14).

³⁸ Osmanlı kuruluş coğrafyasındaki pek çok bölgeye yer ismi olarak yansıyan الپي “Alpî/Alpı” terimine, Ortaçağ tarihî sîmâları arasında şahıs ismi ya da unvan olarak çok nâdiren rastlanmaktadır. Nitekim XI. yüzyılda Sincar emirliği yapmış olan Arslan-taş’ın oğullarından biri doğrudan الپي “Alpı” ismini taşıdığı gibi; Artuklular’ın Mardin kolu hükümdarlarından Temür-taş’ın oğlu نجم الدين الپي “Necmü’-d-dîn Alpı” da (ö. 572/1176) bir sonraki asırda, bu ismi dinî bir unvanla bir arada kullanan nâdir târihî sîmâlardandı.

³⁹ Meselâ XIV. yüzyılda yazılmış eski bir *Oğuz-nâme* zeyline dayanan *Târih-i ‘Oşmân* adlı monografiden Hacı Bektâş-ı Velî *Vilâyet-nâme*’sinin mensur nüshalarından birine (İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Yz. nr.: K. 349) intikâl etmiş olan satırlarda, “*Kaya-oğlanları*”ndan Gündüz’le Ertuğrul’un Sultanönü’ndeki gazâlarının ve bu havâlide sırayla beylik alışlarının anlatıldığı kısımda, -metnin sikke ile aynı döneme âit olduğuna da delil teşkil edecek şekilde- her ikisinin isimlerinin dâimâ: گندز الپي “Gündüz Alpı” ve ارطوغدی الپي “Er-çoğdı Alpı” şeklinde zikredilmesi; الپي “Alpı”nın الپ “Alp”le aynı anlamı taşıdığına ve bu dönemde ikinci unvânı taşıyan herkes hakkında kullanılabildiğine ışık tutar. Nüshada گندز الپي “Gündüz Alpı” kullanımı için, bk. a.g.e., *Vilâyet-nâme* içinde, vr. 146^b, st. 13; vr. 147^a, st.1 (= “*Evsatına ‘Gündüz Alpı’ dirler...*”) ve vr. 149^a, st. 7. ارطوغدی الپي “Er-çoğdı Alpı” şekli için ise, bk. a.g.e., vr. 147^a, st. 1; vr. 148^a, st. 1-2 (= “*Er-çoğdı Alpı eyitdi...*”); vr. 148^b, st. 1-2 (= “*Er-çoğdı Alpı’ya nefes-i rumuzın itdüğü vaktın...*”) + st. 7 ve vr. 149^a, st. 5-6. Nitekim çağdaş kaynaklarda Gündüz Alpı ve Ertuğrul’un Batı Anadolu’daki fetih ve faaliyet alanı olarak gösterilen Bithynia, Galatia ve Paphlagonia uçlarından, Karia’da İçel-Alâ’iyye sâhiline kadar uzanan coğrafyaya âit kimi belgeler ve tahrir kayıtlarında da الپي “Alpı” ismini taşıyan yer adlarına açıkça rastlanır. Meselâ, bk. BOA, TAD, nr.: 166 (937/1530), s. 616, 620; TAD, nr.: 438 (937/1530), s. 389; BOA, *Ali Emîri*, SMST.II, 85/9197; *İbnü’l-Emîn*, HAT., 3/256, vb.

ancak çok eski asırlardan beri ondan daha yaygın bir şekilde kullanılan “Alp” terimi de zamânın yerleşik terminolojisine tamâmen uygundur. Nitekim Ertuğrul Gâzî ve ‘Osmân Gâzî’nin çağdaşları olan sûfî müellif ‘Âşık Paşa (ö. 733/1332), *Ġarîb-nâme*’sinde bu unvânın sikkede görülen sıradışı şeklini değil, öteden beri ondan çok daha yaygın olan: أَلْب “Alp”, أَلْب أَرْن “Alp-er” ve أَلْب أَرْن “Alp-eren” şekillerini tercih ettiği gibi⁴⁰; bu devirde başta Gündüz “Alp”in babası: أَلْب قَيْر “Alp Kayır”⁴¹ ya da أَلْب قَا “Kaya Alp”le ağabeyi أَلْب كَوَك “Gök-Alp” olmak üzere, gerek Ertuğrul Gâzî’nin gerekse oğlu Osmân Gâzî’nin yakın akrâbaları, emir ve nökerleri arasında da أَلْب “Alp” unvânını taşıyanların sayısı bir hayli çoktur.

Sikkenin Konu İle İlgili Bilimsel Tartışmaları Kesin Olarak Sonuçlandırması Bakımından Önemi

Osman Gâzî’nin üçüncü sikkесinin ortaya çıkışı, her şeyden önce ilk sikkенin “*sahte*” olup olmadığı iddiâlarını ikinci sikkeden sonra daha da kuvvetle, artık ortada hiçbir şüphe bırakmayacak bir biçimde ortadan kaldırması bakımından büyük bir değer taşımaktadır. Bundan tam yirmi yıl önce Slobodan Srećković’in ilk sikke hakkında ortaya attığı isâbetsiz iddiâlar, kısa bir süre önce fotoğrafını neşrettiğimiz ikinci sikke ile şimdi ortaya çıkan bu üçüncü sikkенin çağdaş beylik sikkeleriyle benzer özellikler taşıması sâyesinde tamâmen yıkılmakta⁴²; Osman Gâzî’nin

⁴⁰ Krş. ‘Âşık Paşa, *Ġarîb-nâme*, II, Süleymâniye Ktp. Lâleli, nr.: 1752/2, vr. 136^b, st. 3 / vr. 143^b, st. 5; Kemal Yavuz nşr., II/1, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 548-577.

⁴¹ أَلْب قَيْر “Alp Kayır” için, bk. BOA, *TAD (937/1530)*, nr.: 438, s. 623, 627.

⁴² Osman Gâzî’nin ilk sikkесinin “*sahte*” olduğu iddiâsını isâbetsiz gerekçelerle ilk ortaya atan isim ünlü Belgrad’lı nümismat Slobodan Srećković olmuştur. Srećković 1999-2000 yıllarında iki cilt hâlinde hazırladığı *Akches (Akçeler)* kataloğunun ilk cildinde Osman Gâzî sikkесinin orijinalliği konusunu tartışmaya açmış ve iddialarının çoğuna sikkенin o zamanlar “*yegâne*” oluşunu dayanak yapmıştır: S. Srećković, *Akches*, I (Volume One): Osman Gazi-Murad II (699-848 AH), Belgrade 1999, p. 11-12. Sikkенin birçok sorun içerdiğini öne süren Srećković, ön yüzü İlhanlı sikkelerine benzemesine rağmen yazı stiline onlardan farklılığı, alt kısmı hariç her iki yüzündeki metnin aynılığı ve iki farklı hakkâk tarafından tasarlanması... gibi noktaların hep birer çelişki olduğunu savunmuş; hattâ bu iddialarına daha da ivme kazandıracığını düşünerek: “*Yeni bağımsız olan küçük bir beyliğin niçin bu hakkaka ihtiyacı vardı? ...Bu paranın tek bir örnek halinde (unik) bize ulaşması nasıl mümkün olmuştur?*” gibi birtakım sorular da sormuştur (Srećković, *a.g.e.*, I, p. 11-12). İslâm’da devlet kurmanın en temel iki şartının “*hutbe*” ve “*sikke*” oluşu gibi, târihin en basit ve bilindik meselelerine dahi vâkif olmadığı hâlde sikkенin sıhhatini tartışmaya açan Srećković, sanki XIV. yy.’da Anadolu’da tek bir hakkâk varmış ve basılan

düşünülenin aksine İlhanlı sikkeleri formatında, üzerinde darp yeri ve tarihi de bulunan çok sayıda sikkeler bastırıldığı kesin bir sûrette ortaya çıkmaktadır. Tıpkı Srećković gibi, merhum Halil İnalıcık'ın da yegâne olduğunu sandığı bu ilk sikkenin “bir antikacı tarafından uydurulduğu” ve “İbrahim Artuk'un bir makâlesiyle sikkenin sahte olduğunu duyurduğu” iddiâlarının gerçeği yansıtmayıp bir zuhûl ve yanılsama eseri olduğunu önceki makalemizde açıkça belirtmiştik⁴³. İnalıcık bu sikkenin “sahte olduğu” iddiâsını ortaya attığı sıralarda onun bu görüşü o zamanlar Şevki Nezihî Aykut'u da etkilemiş, “Osmanlı Sikkeleri” başlıklı

bütün sikkelerin hattı birbirinin aynıymış gibi, daha bu “yazı aynıyeti”ni hangi sebep ve gerekçeye dayanarak beklediğine bile bir açıklama getiremezken; Orhan Gâzî akçalarında “duribe” ibaresinin altında darp yeri varken Osman Gâzî'nin bu sikkesinde yer almaması, Gazan Mahmud Hân'ın çift dirhemine benzeyen bu sikkenin gramajının onunla aynı olmaması, bu kıratındaki paraların daha çok 1323'ten sonra basılması... vb. gerekçeleri de kendince birer çelişki diye sıralamıştır. Ünlü nümismat bu gibi yapay “sorun”lara dayanarak sikkenin “Osman Gâzî'ye ait olamayacağı” iddiâsını ortaya attıktan sonra ise: “Burada şu soruyu da sormak mümkündür: Eğer bu para Osman Gâzî'ye ait değilse, kime aittir?” sorusuyla değerlendirmelerine son vermiştir (a.g.e., I, p. 12). Osman Gâzî'nin yayınladığımız son iki sikkesinin bire-bir İlhanlı tarzında tasarlanması, üzerlerinde darp yeri ve tarihleri bulunması ve Menteşe, Karesi, Germiyan gibi komşu beylikler adına eş zamanlı kestirilen sikkelerin de benzer şekilde 0,7-0,8 gr. ağırlığında basıldığının ortaya çıkması (krş. Ehlert, a.g.e., I, p. 14-15), Srećković'in bu isâbetsiz çıkarımlarına çağdaş kesin birer kanıt olarak gereken cevâbı vermeye ve tüm bu iddiâlarını literatürden kaldırıp temizlemeye yetmektedir. Daha sonra -bir zuhûl eseri Artuk'la karıştırarak-, sikke hakkında benzeri bir iddiâyı dile getiren merhum İnalıcık'ın da onun bu yorumlarından etkilenmiş olması ihtimâl dâhilindedir. Srećković'in: “Eğer bu para Osman Gâzî'ye ait değilse kime aittir?” sorusuna gelince; ortada hiçbir sağlam gerekçe yokken sikkenin “Osman Gâzî'ye ait olamayacağı” iddiâsını ortaya atan kendisi olduğuna göre, bu soruya cevap vermesi gereken de kuşkusuz yine kendisidir.

⁴³ Yılmaz, “Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...”, a.g.e., s. 763-765, 784-785. Bu noktada Rolf Ehlert, kataloğunda ilk ve üçüncü sikke hakkında ilginç ve şaşırtıcı bazı bilgiler vererek; Artuk'un 1980'de yayımladığı ilk Osman Gâzî sikkesini daha önce 1970'lerin başlarında İstanbul'da bazı nümismatlara gösterip onların görüşlerini aldığını, buna rağmen 1974'te çıkardığı kataloğunun II. cildinde nedense yayınlamadığını, benzer şekilde Erel'in de elinde bulunan diğer sikkeyi ilginç bir şekilde 1973'te yayınladığı kataloğuna almadığını belirtmiş; ardından bunun olası sebeplerini inceden inceye analiz ederek sikkelerle ilgili tüm “sahte”lik ihtimallerini sırayla değerlendirmiştir. Ona göre yedi asır boyunca tarihçilerin pek çok nesli tarafından göz ardı edilen bu sikke ve hemen aynı tarihlerde Şerafettin Erel'in elinde olan diğer örneğinin (yani üçüncü sikkenin) ortaklaşa varlığı, fiziksel özellikleri ve ağırlığının bâzi beylik sikkeleriyle aynılığı bu sikkelerin de sahte olmayıp orijinal olduğunu yeterince ispat etmektedir (Ehlert, a.g.e., I, s. 14-15).

makâlesinde: “*Son zamanlarda bu sikkenin sahte olabileceğine dair görüşler vardır.*” dediği gibi⁴⁴; 2011 yılında kendisiyle yapmış olduğumuz görüşme sırasında da bize aynı iddiâyı benzer ifâdelerle tekrar etmişti⁴⁵. İkinci sikkenin fotoğraf ve çizimlerinden sonra şimdi bu üçüncü sikkenin de ortaya çıkışıyla, ilk sikkenin orijinalliği üzerinde yaşanan tartışmalar artık yeni hiçbir delil ve materyale ihtiyaç bırakmayacak bir surette kesin olarak çözümlenmiştir.

Üçüncü Osman Gâzî sikkesi önceki diğer iki sikkenin orijinalliğini de güvenilir bir biçimde te'vid etmesinin yanı sıra, bir önceki makalemizde ikinci sikkenin ön ve arka yüz metinlerine dayanarak, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kurucusu hakkında ortaya atılan asılsız iddiâlara getirdiğimiz bilimsel çözümleri de daha kesin, belirgin ve kalıcı bir çizgiye taşımaktadır. Orada ikinci Osman Gâzî sikkесinin, Kuruluş devrinin iki yüz yılı aşkın bir süredir çözüme kavuşturulamayan en köklü tartışmalarını aydınlatacak şekilde; Osman'ın 699/1300'de gerçekten “*hıttbe*” ve “*sikke*” esâsına dayalı bağımsız bir devlet kurduğuna ve “*Şamanizm*” ya da “*Râfızî*”lik iddiâlarının gülünç ve asılsız birer spekülasyondan ibâret olduğuna, Osmanlı Devleti'nin kurucusunun gerçek adının bizzat عثمان “*Osman*” olduğuna⁴⁶ kuşkusuz bir biçimde açıklık getirdiğini delilleriyle göstermiştik⁴⁷. İkinci sikke hakkında aşikâr olan bu durum, ona yakın mizanpajıyla bu tarihi gerçekleri bir kez daha

⁴⁴ Şevki Nezihi Aykut, “Osmanlı Sikkeleri”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 823.

⁴⁵ Hakan Yılmaz, “Osman Gazi'nin Bastırdığı Sikkeler ve Ona Atfedilen Yeni Bir Sikke Hakkında / II”, *HAİD*, XVIII/212 (Nisan 2011), s. 44.

⁴⁶ Buna kesinlik kazandıran çağdaş kanıtlar için, bk. Yılmaz, “Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...”, *a.g.e.*, s. 769-770, dipnot: 19. Daha önce *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi* adlı çalışmasında bu konuya kısaca değinen Feridun Emecen de “*Atman*” ve “*Ottoman*” isimlerine odaklı olarak ortaya atılan bu doğrultudaki iddiâların gerçek dışı olduğunu belirterek şöyle demiştir: “*Bu kelimenin Grekçe alfabetiyle Osman yazılışının bozuk şekli olduğuna şüphe yoktur. Keza Batı kaynaklarında Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan Ottoman kelimesinin de tıpkı Atman gibi Osman yazılışının bozulmuş şekline dayandığı söylenebilir.*” Emecen, *a.g.e.*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 30. Emecen'in bu yaklaşımı kurucu hükümdârın asıl adının عثمان “*Osman*” olduğu noktasında tamâmen doğru ise de; bir XIV. yüzyıl Bizans müverrihi olan Pachymeres'in ifadesinden doğmuş gösterdiği اتمان “*Atmân*”, اوتمان “*Otmân*” veyâ تومان “*Tomân*” (*Tuman*, *Teoman*) gibi kavmî isimlerin Türkler tarafından en eski asırlardan beri kullanılageldiği herkesçe bilinmektedir.

⁴⁷ Yılmaz, “Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi...”, s. 781-786.

kuvvetle te'yid eden, hattâ üzerlerine yenilerini de ekleyen bu üçüncü sikke için de geçerlidir.

Üçüncü Osman Gâzî sikkesinin Kuruluş Devri Osmanlı târihinin bilinmeyen diğer meselelerine getirdiği yeni çözümler maddeler hâlinde şöyle özetlenebilir:

1. Sikkelerin Darp Ediliş Sebebi ve Yenişehir Darphânesinin Kuruluş Târihi:

Osman Gâzî'ye ait üçüncü sikke, bir yıl önce ilk kez Söğüt'te darp edilen ikinci sikkenin tamâmen ortak bir mizanpajla, daha sonraki yıllarda da defâlarca kez darp edildiğini ve dolaşımda olduğunu kanıtlaması bakımından büyük bir önem arz eder. İkinci sikke ile ilgili makâlemizde sikkenin ön yüzünün sağ alt kenarına çok net ve belirgin bir şekilde konumlandırılan: سدگود "Sögüd" ibâresi ve üst tarafındaki: ٦٩٩ = "699" rakamına dayanarak, bu sikkenin Osman Gâzî'nin Yenişehir'den önceki ilk beylik merkezi Söğüt'de darp edildiğine dikkati çekmiştik. Paksoy ilk sikkenin yanı sıra ikinci sikke hakkında da birtakım değerlendirmelere yer verdiği tebliğinde, ilk Osman Gâzî sikkesinin nâdir oluşundan yola çıkarak "dolaşım amacından çok çevreye tanıtma, benimsetme ve yayma amacıyla üretildiği"ni öne sürmüştü; hattâ aceleci bir yaklaşımla: "O dönem koşullarında Osman Bey'in elinde ne kullanılabilir bir gümüş madeni, ne de işlerlikli bir darphane bulunmadığı" yönünde tahmin yürütmüştür⁴⁸. Oysa gümüş miktârının az olması o dönemde bir darphânenin var olmasına ve orada mevcut imkânlar dâhilinde yine de sikke basılmasına bir engel teşkil etmeyeceği gibi; her şeyden önce bu tutarsız iddiâ 699/1300'de Söğüt'te darp edilen sikkenin "Ön yüz kalıp zeminindeki derin çizgilerin, eski bir kalıbın tesviye edilerek yeniden kullanıldığına" delil olduğunu söyleyen Paksoy'un kendi tespitiyle de çelişmektedir⁴⁹. Zîrâ bir kalıbın eskimesi ve yeniden tesviye edilmesi, bu kalıbın kullanıldığı bir darphânenin mevcûdiyetinin ve orada bu kalıbın yüzeyini aşındıracak kadar çok miktarda sikke darp edildiğinin açık bir delilidir.

Osman Gâzî'nin ilk sikkelerini bastırıldığı sırada yeterli miktarda gümüş kaynağına sahip olmadığı tarihî bir gerçektir. Nitekim biz konu ile

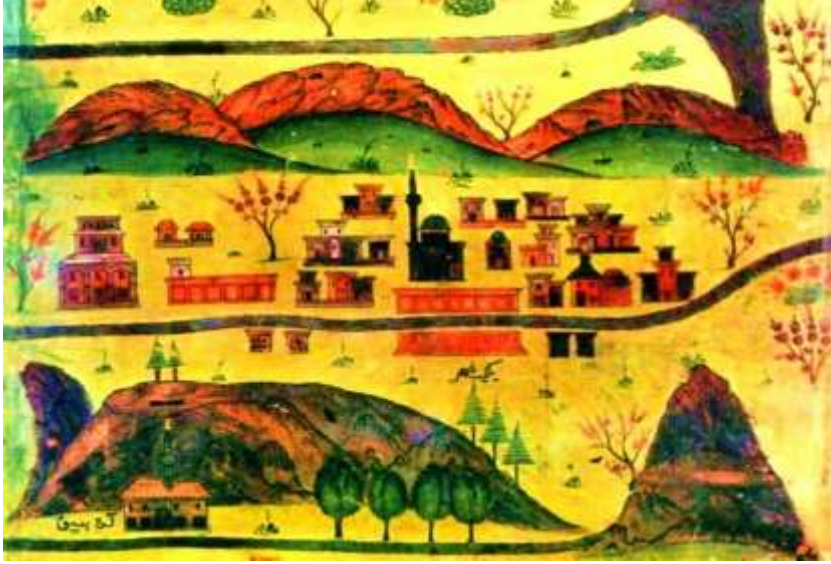
⁴⁸ Paksoy, *a.g.t.*, s. 446, 454.

⁴⁹ Paksoy, *a.g.t.*, s. 446.

ilgili ilk araştırmamızda Şükrullâh-ı Şîrvânî, Mehmed bin Hacı Halîl el-Konevî, Yazıcı-zâde Ali ve Rûhî Çelebi gibi Osmanlı müverrihlerinin, Osman Gâzî'nin istiklâl ilânının gümüş mâdenleriyle meşhur Bilecik şehrinin kuşatma anlarına rastladığı rivâyetini doğrulayacak şekilde, onun ilk sikkesini düşük bir kıratta bastırmasının buradaki gümüş mâdenlerinin henüz faaliyete geçirilmemiş olmasıyla alâkalı olabileceği yönünde görüş belirtmiştik⁵⁰. Ne var ki Osman Gâzî'nin bir yıl sonra, Yenişehir'de saltanat merkezini kurduğu 700/1300-1301 yılı civârında bastırdığı üçüncü sikkesini de hemen aynı kıratta darp ettirmiş olması; sikkelerin gramajındaki bu düşüklüğün gümüş yetersizliğinden çok sâbit bir basım politikası ve bilinçli bir tercihin sonucu olduğunu göstermektedir. Osman Gâzî'nin bir yıl boyunca bastırdığı tüm sikkelerini 60-70 mg. arasında tutması, belki de onun “Sultân” hükmüyle hâlâ Konya tahtında oturan Selçuklu Sultânı III. Alâeddîn Keykubâd'a duyduğu saygının bir ifâdesi ve hiç kuşkusuz sikkenin halk arasında hemen yaygınlaşıp daha hızlı ve kolay bir şekilde dolaşmasını sağlamanın en pratik yöntemi idi. Şu hâlde Osman Gâzî'nin o dönemde “işlerlikli bir darphanesi bulunmadığı” ve “sikkelerini sembolik olarak bastırdığı” iddiâsı; ikinci sikkedeki “Sögüd”, üçüncü sikkedeki “Yeñi-şâr” darp yeri adlarına ve sikkelerin bir yıl sonra da aynı özelliklerle tedâvülde bulunmasına dayanılarak çürütülebilir. Sonuç itibâriyle bu deliller, kurucu Hükümdâr'ın diğer iki sikkesini de propaganda maksadıyla değil, gerçekten sirkülasyon amaçlı olarak bastırdığına ve bunların benzer pek çok örneğinin beyliğin farklı noktalarında dolaşım halinde bulunduğu keskin bir kanıt teşkil etmektedir.

Sikkenin ön yüzünün sağ alt kenarındaki “Yeñi-şâr” ibâresi, yukarıda belirttiğimiz üzere Osman Gâzî'nin 700/1300-1301'de yeni Saltanat makarrı Yenişehir'deki ilk Saray'ının müştêmilâtı arasında bir “Darphâne” de inşâ ettirmiş olduğuna önemli bir tarihî veri olarak ışık tutmakta; böylece şimdiye kadar hangi târihte faaliyete geçirildiği

⁵⁰ Krş. Yılmaz, “Osman Gazi'nin Bastırdığı Sikkeler... / II”, s. 44.

Resim 3. Matrakçı Nasuh'un minyatürüne göre Osman Gâzî'nin *Yeñi-şehir*'deki ilk Saray kalıntılarının 1533 yılı civârındaki görünümü. Bugün kalıntıları ortada olmadığı için sarayın hangi birim ve yapılarına ait olduğu anlaşılmayan bu binâlar arasında *Yenişehir Darphânesi*'nin de mevcut bulunduğu Osman Gâzî'nin üçüncü sikkesindeki ibâreler ışığında kesinlik kazanmaktadır.
Matrakçı Nasuh, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irâkkeyn, İÜ Ktp. TY., nr.: 5964, vr. 14^b.

bilinmeyen *Yenişehir Darp-hânesi*'nin kuruluş tarihi de bizzat içinde darp edilmiş ilk sikkelerden birinin varlığı sâyesinde ortaya çıkmaktadır. Osman Gâzî 700/1300-1301'den sonra yirmi yılı aşkın bir süre Saltanat merkezi olarak kullanacağı *Yenişehir*'de, yine Söğüd'deki ilk hakkâkının öncülüğünde; bir yıl önceki eski sikke kalıbını yeniden formüle edip geliştirerek daha kaliteli sikkeler basabileceği yeni bir "Darp-hâne" binâsı inşâ ettirmiş ve onun sikkeleri Bursa'nın fethine dek tam yirmi iki yıl boyunca burada darp edilmeye devâm etmiştir.

2. Gündüz Alp'ten Ertuğrul'a, Ertuğrul'dan Osman Gâzî'ye İntikal Eden Mutlak Oğuz Önderliğinin Sikkelere Yansıması:

Osman Gâzî'nin dedesi Gündüz Alp'in babasının Harzem'li Oğuzlar'ın Ahlat'a yerleşen umûmî lideri "*Kayır Hân*"dan başka biri olmadığı bâzi Osmanlı ve beylik kaynaklarında "*Kayr'Apa Alp-Bây*", "*Kayır Beg*", "*Şah-*

Melik Kaya Alp" ve "*Kayığ Alp*" gibi isimler altında açıkça gösterildiği gibi; başta Osmanlı kuruluş coğrafyası olmak üzere tüm Batı Anadolu'ya yayılan قير خان "*Kayır Hân*" ve خوارزم "*Horzum*" yer adlarından da sarâhatle tespit edilebilir⁵¹. Nitekim ünlü Bizans târihçisi Laonikos Chalkokondylas'ın *Historia*'sında o dönemde kayda geçirilmiş bir metinden aktardığını belirttiği; "Ιουδοζάλην" *Duzalpes/Gündüz Alp*'ten *Othmanes/Osman*'a kadarki kadim ataların önderliğinin umum Oğuz beylerinin üzerinde bir otoriteyi temsil ettiğini vurgulayan kayıtları da⁵² bu unutulmuş tarihî gerçeğin çok açık bir ifâdesi ve bize intikâl etmiş bulunan en önemli tasviridir. Osman Gâzî'nin diğer iki sikkesi gibi bu yeni sikkesinin de arka yüzünde: ضرب عثمان بن ارطغرل بن كندز الپى "*Darebe 'Os-mân bin Ertuğrul [bin] Gündüz Alp*" jenealojik vurgusunun yer almasına titizlikle özen göstermesi; onun bütün sikkelerinde babası Ertuğrul'la birlikte, tüm Uç Oğuzlar'ı arasında yüksek bir konum ve itibâra sâhip olan dedesi "*Gündüz Alp*"ın kavmî liderliğini de hatırlatmaya büyük bir önem atfettiğini netleştirir.

Sultan Osman'a 700/1300-1301'de yapılan biatin mâhiyetini ayrıntılı bir şekilde tasvir eden Münecim-başı'nın yukarıdaki rivâyetinde, ilhanlı boyunduruğundan çıkmış tüm امراء التركمان "*Türkmân emîrleri*"nin: فيايعوة بالسلطنة بوضع الركنه بيديه على الأرض تورة اغوز خان واعطا السلطان كل واحد منهم "*Oğuz Hân töresi üzere her biri önünde yere doğru eğilip diz çökerek, Sultân'lığını tanıyıp ona bî'at etti*"ğine, yâni bu biatin yalnız Bithynia'daki Kayı topluluğu değil, Batı Anadolu'daki tüm Türkmen beyleri üzerinde gerçekleştiğine işâret edilmişti⁵³. Nitekim müellif eserinin bir başka noktasında, Osman Gâzî'nin 700 yılı başı (1300 yılı sonları)nda Yenişehir'de tamamlanan bu bî'atinin yalnız kendi kavminden kimseleri değil, civârındaki diğer tüm "*Uç emîrleri*"ni de kapsadığını daha açık ve net bir biçimde ifâde ederek: وقلده الملك على جميع امراء اوچ وعلى ما بفتحته من بلاد الكفرة فاجتمع على الغازى اعيان القبائل وامراء اوچ فاجلسوه على سرير الملك اما فى ٧٠٠ سنة رأس سنة ٦٩٩ كما هو المشهود او على رأس سنة ٧٠٠ "*Qabilelerin ileri gelenleriyle Uç*

⁵¹ Krş. Hakan Yılmaz, "Mehmed Fuad Köprülü'nün Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu İle İlgili Tezlerine İlişkin Yeni Bir Değerlendirme", *SKAD/ISCS*, II/4 (Güz 2016), s. 55-56. Bu konuda çağdaş kaynaklarla Osmanlı kronikleri ve tahrir kayıtlarının tenkidine dayalı ayrıntılı bilgi *Kayır Hân* hakkında yayına hazırladığımız monografinin içinde verilecektir.

⁵² Chalkokondyles, *a.g.e.*, I/1, pp. 15-21.

⁵³ Münecim-başı Ahmed Dede, *a.g.e.*, II, vr. 272^b, st. 26, 28-29; Ahmed Nedîm trc., III, s. 278.

emîrleri Gâzî'nin başına toplanarak, o, fethettiği kâfir beldelerinde tüm Uç emîrlerinin üzerine Melik (hükümdâr) oldu; gösterildiği gibi, 699 yılında yâhut 700 yılı başında Hükümdarlık Serîri (Sarayı)'nda tahta oturdu.” der⁵⁴.

Demek oluyor ki Sultan Osman adına okunan hutbe ve basılan sikkelerin hâkimiyet sahası Bithynia sınırlarını aşarak Osmanlı beylik coğrafyasından çok daha ötelere ulaşıyor; onun çağdaş Bizans târihçisi Pachymeres'in "*Primus inter Pares*" tasviriyle⁵⁵ tam ifâdesini bulan ve Chalkokondyles'in yine o dönem kaynaklarından aktardığı özgün rivâyetinde açıkça vurgulanan "Uç Sultânlığı"; daha önce büyük atası Kaya Alp/Kayır Hân'dan dedesi "Ιουδοϋζάλλη" *Duzalpes*/Gündüz Alp'e⁵⁶ ve ondan da babası "Ορθογρούλη" *Orthogules* / Ertuğrul'a intikâl eden büyük "Ογουζίων γενέσθαι = *Oğuz önderliği*"ne tâbî olan tüm Türkmen emir ve yöneticilerini içine alıyordu⁵⁷. Yukarıda

⁵⁴ Müneccim-başı, *a.g.e.*, II, vr. 272^b, st. 1-4; Ahmed Nedîm trc., III, s. 277.

⁵⁵ Pachymères, *a.g.e.*, II, X/25, pp. 366-367.

⁵⁶ Gündüz Alp'in *Şah Melik Kaya Alp/Kayır Hân*'ın oğlu olduğu Sultan Orhan zamânı rivâyetlerini de içeren Semerkandî geleneğini tâkip eden Ebû'l-Hayr'ın *Feth-nâme*'sinde: "*Pes anlardanıd şandum ben Kayā Alp / Melik-Şāh Ebū Gōkāl̄p u Gündüz Alp*" mısırâlarında açıkça dile getirildiği gibi ("*Feth-nâme*", *Tevārîh-i Āl-i 'Osmān* içinde, Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds Turc, nr.: 117, vr. 9^a); aynı rivâyeti bu kaynaktan daha ayrıntılı şekilde aktaran Enverî'nin *Düstür-nâme*'sinde de: "*Şah-Melik'den iki oğlân geldi şarp / Biri Gök Alp u birisi Gündüz Alp*" beytiyle (Enverî, *Düstür-nâme*, İzmir Millî Ktp., nr.: 22/401, vr. 117^a, st. 2; Paris Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds Turc, nr.: 250, vr. 97^a, st. 15) ortak bir çizgide te'yid edilmiştir.

⁵⁷ Osman Gâzî'nin Batı Anadolu'da dedesi Gündüz Alp'ten beri süregelen ve onun adını kendi adı ve babasının adıyla birlikte tüm sikkelerinin aynı yüzüne titizlikle bastırmasına sebebiyet veren Oğuz önderliğinin, XIV. yüzyıla gelindiğinde Selçuklu siyâsî yönetiminin sona ermesini müteâkip Osman'ın "*Uç Sultânlığı*" ekseninde, tüm beylikler nezdinde sağlam ve esaslı bir zemine oturduğu bir Bizans takvimine şu ifâdelerle yansımıştır: "ἤρξατο ἡ τυραννὶς Ἰσμαηλιτῶν ἀπὸ τοῦ Ὄσομαντζικῆ ἐν τῇ Ἀνατολῇ" : "*İsmâîlîtai/İsmailîler (Türkler)'in 'Tiran'lığı, Osoumantzikēs (Osmançık)'tan sonra doğuda hükümrân oldu.*" (P. Schreiner, *Chronica Byzantina Breviora*, Kronik LXII-1/2, Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1975, p. 461; Şahin Kılıç, *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora): Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2013, s. 192) "*Tiran*" teriminin Grekçe'de "Meşrû hükümdârın bulunmadığı yerde onun yerine tek başına siyâsî otoriteyi temsil eden kimse" anlamına gelmesi; bu mühim kaydı Pachymeres, Chalkokondyles ve Müneccim-başı'nın birbirinden bağımsız rivâyetlerinde de açıkça tekrarlanan "*tüm Oğuzlar'ın Osman'a biat edip onu kendilerine lider seçmeleri*" tasviriyle birleştirdiği gibi; Bizans'ın doğusundaki bu "*tek liderlik*" sisteminin: "ἀπὸ τοῦ Ὄσομαντζικῆ" : "*Osoumantzikēs (Osmançık)'tan*

birbirinden bağımsız kaynaklardan aktardığımız ortak bilgilerden anlaşıldığına göre; Osman Gâzî ilkin 699/1300'de babası Ertuğrul'un beylik merkezi Söğüt'te tahta otursa da, tüm uç emirleri üzerine "Sultân"lığı ancak Yenişehir'deki Saltanat Sarayı'nın inşâsından sonra, tam olarak hicrî 700/1300-1301'de gerçekleşmiş; üzerinde durduğumuz sikke de onun Saltanat kariyerinin zirvede bulunduğu bu esnâda 700/1300-1301 yılı içerisinde darp edilmiştir.

Nitekim Gelibolu'lu Mustafa Âlî *Künhü'l-Ahbâr*'ında onun 689/1290 yılındaki ilk "Uç emirliği" döneminden söz ederken: "*Tārīḥ-i mezbûrda 'Osmân Ḥân-ı dānâ ṭabl u 'alem ile 'Mîr-i livâ' oldu; nevbet-i Saltanatı re's-i mî'e esnâlarında taḥaḫkuḫ buldı.*" diyerek, saltanatının tamamlanış zamânını bir kez daha رأس مائه "*re's-i mî'e* = yüzyılın başı"na odaklandırmış⁵⁸; 699/1300'de Söğüt'te hutbe, sikke ve biatla başlayan

sonra" hükümdarlığa dönüştüğü vurgusu da, Chalkokondyles'te tam anlamıyla tasvirini bulan Oğuzlar arasındaki bu mutlak liderlik statüsünün, -resmî bir mâhiyet taşımamakla birlikte- Osman'dan önce babası ve dedesi dönemlerinde de yürürlükte olduğunu aynı doğrultuda te'yid etmektedir. Bu tarihî gerçeği dile getiren bir başka nâdir Bizans takvimi, Selçuklu saltanatının ortadan kalkmasından sonra imparatorluğun doğu sınırında ortaya çıkan bu beylikler üstü statüsünden dolayı Osman'ı "βασιλεὺς/Basileus = *imparator*" unvânıyla anarak: "καὶ Ὀτμάνης εἶναι ἐκεῖνος, ὁποῦ ἔγινε πρῶτος βασιλεὺς τῶν Τουρκῶν, κυρίως καὶ καθολικῶς." : "*Bu Otmanēs (Osman), orada Türkler'in mutlak ve genel hükümdârı oldu.*" bilgisine yer verirken (P. Schreiner, *a.g.e.*, Kronik LXIV-1/1, p. 493; Ş. Kılıç, *a.g.e.*, s. 205); Evliyâ Çelebi de *Seyâhat-nâme*'sinin X. Cild'inde Osman Gâzî'nin 700/1300'deki biatla resmîyet kazanan bu "Mutlak Oğuz önderliği"ni doğrudan "*ḥilâfet*"e eşdeğer bir statü olarak nitelendirmiştir: "*Ulemâ-yı Rûm meşveret idüp, Er-ṭûğrûl-oğlı 'Osmâncuğ'ı müstakilen re's-i seb'a-miye'de ḥalife idüp, | cümle a'yân-ı Selçûkiyân derûn-ı dilden bî'at itdiler.*" (*Seyâhat-nâme*, X, Süleymâniye Ktp. Hacı Beşir Ağa, nr.: 452/2, vr. 173^b, st. 47-48; vr. 174^a, st. 1). Osman Gâzî'nin bu târihte Sultan Alâeddîn'in direktifiyle tüm uç beyleri üzerine "*Sultân*" seçildiği bilgisi, Osmanlılar'a karşı düşmanca bir üslûbun hâkim olduğu bir XIV. yüzyıl kaynağında, Yâricânî'nin *Ḳaramân-nâme*'sinde bizzat Sultân'a âsî olan Germiyan-oğlu'nun ağzından: "*Anuñ-içün 'âsî oldum ki 'Osmân'ı bir gedâ iken Şâh eyledi; aşlı-cinsi yok bir yörük oğlı iken beg oldu, beg-zâdeleri begenmez oldı! ...Gel var Sultân'a naşîhat eyle, ortamuzdan 'Osmân-oğlı'n ḳaldursun!*" sözleriyle tasdik edilmiştir (Şikârî, *a.g.e.* Türkçe Tercüme, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Yzm. nr.: 562, vr. 111^b, st. 9-10, 12-13). Osman Gâzî'yi güyâ aşâğılamaya çalışırken, arka plânda farkında olmadan onun Selçuklu Sultânı tarafından "*şâh*" seçilip diğer beylerden üstün tutulduğunu doğrulayan bu çağdaş kayıt, Osman'ın "*primus inter pares*"i; yâni "Beylikler üstü liderliği"nin XIV. yüzyılın ikinci yarısında, başta rakip Karaman-oğulları olmak üzere tüm beylikler tarafından bilindiğine ilginç bir kanıt teşkil etmektedir.

⁵⁸ Gelibolu'lu Âlî, *a.g.e.*, V, s. 30. Bu noktada Bitlisî, Lutfi Paşa, 'Âlî ve Münecim-başî'nin

istiklâl sürecinin 700/1300-1301'de Yenişehir'de tamamlandığına açık bir vurgu yapmıştır.

İşte diğer iki sikkeden tespit edilmesi mümkün olmayan bu tarihî aşama, uçlardaki Oğuz ümerâsının Osman Gâzî'ye biat ettikleri yer ve yılda darp edilen bu üçüncü sikkenin varlığı sâyesinde fiziksel bir boyut ve târîhî açıdan kesinlik kazanmakta; 699/1300 yılından beri her sikkenin arka yüzünde istisnâsız tekrarlanan Söğüt'teki ilk atanın isminin çağdaş kaynaklarda zikredilen bu kadîm kavmî statüyü vurgulama amacı taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

3. “İlhanlı Hâkimiyeti” ve “Yarı-Bağımsızlık” Tartışmalarının Kesin Bir Biçimde Çözömlenmesi:

Şevki Nezihi Aykut'un Osman Gâzî Sikkeleri ile ilgili son makâlesinde İbrahim Artuk'u tâkiben tekrar ettiği, ancak başından beri sağlam tarihî bir delile istinad etmeyen, özellikle son araştırmalar ışığında büsbütün itibârını yitiren klasik tezlerinden birisi; Osmanlılar'ın ve çağdaş beyliklerin İlhanlı hâkimiyeti nedeniyle “tam bağımsız” olamadıkları meselesidir. *Osmanlı Sikkeleri* makâlesinde Togan ve Uzunçarşılı'dan beri süregelen ve son yıllarda merhum İnalçık tarafından yeniden idealize edilen eski yaklaşımın etkisiyle başlangıçta ilk sikkenin “sahte de olabileceği” yönünde görüş belirten Aykut⁵⁹, bu son çalışmasında bu bakış açısını nisbeten hafifleterek Osman Gâzî'nin “hutbe” ve “sikke” şartlarını yerine getirdiğinin artık kesinleştiğini kabul etmişse de, bu kez son çalışmasında onun “uçlarda yarı müstakil bir bey olduğu”nu öne sürerek⁶⁰ “İlhanlı hâkimiyetinin Osmanlı bağımsızlığına engel olduğu” anlayışından yine de tam olarak kurtulamadığını göstermiş; hattâ bunu: “Bu devirde Anadolu İlhanlılar'ın tahakkümü altında bulunduğundan

yukarıda ortaya koyduğumuz tarihî perspektife uygun olarak eski kaynaklardan aktardıkları ortak nâdir metinlerde, Osman Gâzî'nin biat ve tekmîl-i saltanatının ilâhî bir mucize olarak رأس مائه “re's-i mî'e = yüzyıl başı”na rastladığına yaptıkları vurgu da; Carolina Finkel'in “ender bir matematiksel rastlantıyla yüzyıl değişiminin Hıristiyan ve Müslüman takvimlerinde aynı tarihe denk gelmiş” olması nedeniyle, Osmanlılar tarafından “otoritelerini pekiştirmek için belirlenmiş bir tarih” olduğu iddiâsının tam aksine (krş. C. Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, trc.: Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s. 2) çağdaş nümismatik bir materyalin tanıklığı ışığında tarihî açıdan kesinlik kazanmaktadır.

⁵⁹ Krş. Aykut, “Osmanlı Sikkeleri”, X, s. 823.

⁶⁰ Aykut, “Osman Gâzî'nin Sikkeleri”, s. 500, dipnot: 46.

Osman Gazi'nin tam bağımsız bir bey olması söz konusu olamaz.” şeklindeki klasik yorumuyla da tescil etmiştir⁶¹.

Halbuki kroniğinde Ortaçağ kaynaklarını da devreye sokarak ciddî ve güvenilir bir rivâyet silsilesi izleyen Lütfi Paşa, *Tevârih-i Firdevs* adlı eski bir kaynaktan naklen; Osman Gâzî'nin 699/1300'de adına hutbe okunmasıyla başlayan ilk istiklâl sürecinin Yenişehir'e yerleştiği 700/1300-1301 aralığında tam anlamıyla kemâle erdiği ve Yenişehir'de Saltanat makarrının da kuruluşuyla onun bu târihten itibâren uçlarda İlhanlı hâkimiyetinden bağımsız büyük bir lider olarak sivrildiğine dikkati çekerek: “*Oşmân Gâzî re's-i mî'e'nüñ yidi yüzinde dîn-i İslâm'ı yeñileyüpdür; zîrâ ol zamânda Cengizîler ħurûcı ile ve galebese ile İslâm dînini bir mertebede za'îf itmişlerdi ki ta'bîr kâbil degüldür. Ĥattâ tevârihlerde mezkûrdur ki; Cengiz Ĥân zuhûrında[n] 'Oşmân Gâzî beglendügi zamâna gelince-degin kâfir Moğollar her iklimde müsülmânlar üzerine gâlib olmuşlardı.*” der⁶². Lütfi Paşa'nın bu satırları bir XVI. yüzyıl kaynağında yer aldığı gerekçesiyle öyle hemen kolaylıkla kenara itilemez. Çünkü bizzat görgü şâhidlerine dayanan çağdaş kaynaklar da Osmanlılar'ın ve emsâli beyliklerin Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra kesinlikle İlhanlı hâkimiyetine girmediklerine, Bizans uçları ve sâhil kenarlarında Selçuklu merkezî yönetimine bağılıyken bile çok serbest ve rahat hareket eden bu beyliklerin Sultân III. Alâeddîn'in azlini müteâkip tamâmen müstakil bir hâle geldiklerine tanıklık etmişlerdir.

Nitekim Şihâbüddîn Fazlu'llâh el-'Ömerî 1330'larda kaleme aldığı *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ında, İlhanlılar'ın hâkimiyeti altındaki şehirlerden Sivrihisar'da yaşayan ve Gazan Hân'ın vezirlerini ve ümerâsını yakından tanıyan Şeyh Haydar el-'Uryân'ın ağzından: *ان جملة ممالك الاتراك بالروم احد عشر مملكة غير ما بيد بيت جنكز خان “Anadolu'daki Türkmen beyliklerinin hepsi Cengiz Ĥân hânedânının elindeki toprakların dışında kalan on bir memlektir.”*⁶³ sözünü aktardığı gibi; ayrıca yine bir görgü şâhidi olarak onların bu durumunun 699/1300'den o güne dek süregeldiğini kesinleştiren: *فستمرت أيدى المغول عليها واضمحل ملك آل سلجوق حتى سقط في يديها “Moğollar Anadolu*

⁶¹ Aykut, *a.g.m.*, s. 500, dipnot: 46.

⁶² Lütfi Paşa, *a.g.e.*, vr. 5^a, st. 10-15.

⁶³ Şihâbüddîn el-'Ömerî, *a.g.e.*, vr. 99^b, st. 2-3; D. A. Batur nşr., s. 146.

üzerinde hâkimiyetlerini yürütürken, *Âl-i Selçûk Devleti muzmahil olup sonunda hâkimiyet tamâmen ellerinden düştü ve geri kalan bu memleketlerin çoğuna buradaki Türk beylikleri hâkim oldu.*" bilgisini naklederek⁶⁴, Lütfi Paşa gibi onların bu bağımsızlıklarının Selçuklular'ın yıkılışı ile başladığının altını çizmiştir.

Yazıcı-zâde Ali'nin ifâdesiyle, Osmanlılar'ın ve diğer beyliklerin "*Yılda Tatâr'a bir sehl nesne gönder*"mekten ibâret olan sembolik vergilerini⁶⁵ isâbetsiz bir şekilde onların "*bağımsızlığına engel*" ya da "*yarı bağımsız*" olmalarına gerekçe gösterenler; bu muâmelenin Köprülü'nün isâbetle belirttiği üzere, aslında sanılanın tam aksine İhanlılar'ın onlara "*tâbî bir devlet*" muâmesi yapmasından kaynaklandığını görememişlerdir⁶⁶. Küçük vasal devlet ve emirliklerin savaş sonucu ya da üstünlüklerini kabullenme gibi sebeplerle kendilerinden daha büyük devletlere muayyen bir miktarda vergi vermeleri nasıl ki onların bağımsızlıklarını yitirmeleri anlamına gelmiyorsa; bu Beylikler'in İlhanlılar'a verdikleri cüz'î vergi de onların bağımsızlıklarının simgesi olarak kendi adlarına hutbe okutmalarına ve sikke bastırmalarına hiçbir engel teşkil etmiyordu⁶⁷.

⁶⁴ Şihâbüddin el-Ömerî, *a.g.e.*, vr. 88^b, st. 3-5; D. A. Batur nşr., s. 132.

⁶⁵ Yazıcı-zâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, TSMK, Revan, nr.: 1391, vr. 445^a, st. 2-3.

⁶⁶ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, V. baskı, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1991, s. 100-101.

⁶⁷ Nitekim bu tarihî gerçeği göz ardı ederek "*İlhanlı hâkimiyetinin sikke bastırmaya engel olduğu*" iddiâsını bir ezber şeklinde tekrarlayanların içine düştükleri bu büyük yanılgı, Oğuz Tekin tarafından on iki yıl önce sunulan bir bildiride isâbetli bir tespitle şöyle dile getirilmiştir: "*Sikkenin bağımsızlık göstergesi olarak kabulü de çok yaygındır. Osmanlılarda hutbe okutmak, sikke kestirmek çok gündemdeydi; hatta son zamanlarda ilk Osmanlı sikkesinin kim tarafından bastırıldığı konusunda bir tartışma da çıktı. Kimi tarihçiler bu olayı Osman Gazi'ye atfederken, kimileri de Orhan Gazi'den itibaren sikke basılmaya başlandığını iddia ettiler; çünkü bilinen ya da günümüze ulaşan en eski Osmanlı sikkesi Orhan Gazi'ye aitti. Fakat bir iki istisnai örneği tarihçiler ya görmezden geldiler ya da bunların gerçekliğine inanmadılar. Osman Gazi'nin sikke bastırmadığına inananlar, bu görüşlerini, o dönemde İlhanlı egemenliğinin hâkim olması ve bu yüzden de egemenlik altındayken sikke basılamayacağı iddiasına dayandırmaktadırlar. Ancak, bu iddiada bulunanlar, eski çağlarda sikke ne kadar bağımsızlığın göstergesi olursa olsun, eğer egemen bir güç varsa yine de sikke basıldığını göz ardı ediyorlardı. Egemen güç Büyük İskender de olsa, Roma İmparatorluğu da olsa Anadolu'daki kent devletleri ve kralıklar yine sikke basıyordu.*" (Oğuz Tekin, *Sikkeler, Devletler, Hükümdarlar: Eskiçağda Anadolu'da Paranın Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Rolü*, Osmanlı Bankası Arşiv ve

İşte Osman Gâzî'nin Söğüt'te istiklâlini ilânından bir yıl sonra yeni saltanat merkezi Yenişehir'de de sikke bastırıldığına ışık tutan bu yeni bulgular, dönemin orijinal aslî kaynaklarındaki bu bilgileri tartışmasız ve kesin bir biçimde doğrulamakta; bağımsızlığın en açık alâmetlerinden biri olan “*sikke*”nin Osmanlı istiklâlinin başladığı 699/1300 yılından Yenişehir Sarayı'nda tüm Uç beylerinin biatiyle daha da ivme kazanacağı 700/1300-1301 yılına kadar, bizzat İlhanlı sikkeleri üslûp ve formatında darp ettirmeye devâm ettiğine ışık tutmaktadır. Şu hâlde bu üçüncü Osman Gâzî sikkesinin ortaya çıkışından sonra, artık ne istiklâl konusundaki yersiz kuşku, ne “*hutbe*” ve “*sikke*” şartlarının oluşumuna engel gösterilen İlhanlı baskısını, ne de sikkenin tedâvül için değil “*sembolik*” ya da “*propaganda amaçlı*” bastırıldığı ön yargısını haklı ve mantıklı gösterebilecek hiçbir sebep ve gerekçe kalmamıştır.

Şimdiye kadar literatürde yalnız iki sikkesinin varlığı bilinen, artık herhangi bir yerde yeni bir sikkesinin bulunacağı pek ümit edilmeyen Osman Gâzî'nin üçüncü bir sikkesinin daha ortaya çıkması, Kurucu Hükümdâr'ın 699/1300'deki istiklâl ilânını bilinenden daha şümulü ve sağlam bir çizgiye taşımak ve hükümdarlık kariyerine düşünülenden daha büyük çapta bir ihtişam kazandırmakla kalmamış; onun bağımsız “Sultân”lık statüsünü de sonraki Osmanlı pâdişahlarından tamâmen farksız bir seviyeye çıkararak, adına bastırılmış yeni ve farklı daha pek çok sikke örneklerinin ortaya çıkma ihtimâlinin kapısını aralamıştır.

Osman Gâzî'nin Son İki Sikkesinin Fiziksel Özellikleri Işığında İlk Sikkeye Yönelik Bâzi Tespitler

Osman Gâzî'nin cismen hâlâ nerede olduğu bilinmeyen ikinci sikkesinin fotoğraflarından sonra şimdi Doha Müzesi'nde ortaya çıkan bu üçüncü sikkenin varlığı, kuruluş tartışmalarına dönemin aslî perspektifinden bakmamızı sağlayacak güvenilir pek çok orijinal tarihî bilginin yanı sıra, Osman Gâzî'nin tüm sikkelerini toplu olarak bir bütün hâlinde değerlendirebilmemize ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki ilk sikke ile ilgili de yeni ve önemli tespitlere ulaşabilmemize imkân sağlamaktadır.

İkinci Osman Gâzî sikkesinin üzerindeki سگود “*Sögüd*” darp yeri ve

٦٩٩ = “699/1300” basım târihine paralel olarak, çıkarıldığı ibtidâî kalıbın da çok ilkel, çapaklı, kırık ve düzensiz bir tarzda dizayn edilışı; aynı hakkâk tarafından bir yıl sonra basılan üçüncü sikkenin ise yeni bir kalıpla, yalnız سب عم مايه “Seb’a-miye” (700/1300) târih ibâresi ve يکيشار “Yeñi-şâr” kısımları değiştirilerek ilkinden çok daha düzgün ve kaliteli bir formatta darp edilışı; gerek üzerlerindeki târih ve yer bilgileri, gerekse fiziksel özelliklerinin birbiriyle kıyâsından hareketle, Osman Gâzî sikkelerinin bir yıl içinde ciddî ölçüde değişim ve gelişime uğradığını sarâhatle tespit etmemizi mümkün kılmaktadır.

Ne var ki ikinci ve üçüncü sikkeler hakkındaki bu belirginliğin, üzerinde darp yeri ve târihi bulunmayan Artuk’un keşfettiği ilk sikke için geçerli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Mevcut mizanpajıyla ikinci ve üçüncü sikkelerden daha önce mi, sonra mı bastırıldığı anlaşılamayan bu ilk sikkenin fiziksel özellikleri itibâriyle dikkatli ve titiz bir analizi bu konuda genel çerçevede de olsa yeni birtakım tespitlere ulaşabilmemizi kolay bir hâle getirir.

Resim 4. Osman Gâzî’nin İbrâhim Artuk tarafından yayımlanan ilk sikkesinin farklı bir hakkâkın elinden çıkan arka yüzü ve kenarına açılmış olan delik. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, İslâmî Sikkeler, DN. 1081; 16 mm., 0.72 gr.*

Bu sikkenin arka yüzünde diğer iki sikkeyi de hazırlayan hakkâkın tasarladığı eski mizanpaj aynen korunmuşsa da, ön yüzde daha farklı bir hakkâkın eliyle öncekinden çok daha düzgün bir hatla, diğerlerine göre mükemmelliğin zirvesinde ve İlhanlı sikkelerinin kalitesine eşdeğer düzeyde sayılabilecek çok daha net, kaliteli ve kusursuz bir tasarıma geçiş yapılmış olması; bu sikkenin 699’da ve 700’de birbirine benzer tarzda darp edilen ilk iki sikkeden daha sonra, Osman Gâzî sikkelerinin kalite açısından çok daha fazla gelişme kaydettiği bir dönemde, farklı ikinci bir hakkâkın da devreye girmesiyle kesin olarak ancak Yenişehir’deki darphânedede bastırılmış olabileceğini tarihî açıdan kesinleştirir⁶⁸. Şu hâlde fiziksel özellikleri ve basım târihleri

⁶⁸ Burada tanıtılan üçüncü Osman Gâzî sikkesinden sonra Artuk’un keşfettiği ilk sikke

itibâriyle 699/1300'de Söğüt'te darp edilen sikke kronolojik açıdan ilk, 700/1300-1301'de Yenişehir'de bastırılan sikke ikinci, Artuk'un târihsiz ve darp yeri bulunmayan eski sikkesi ise üçüncü sıraya yerleşmektedir.

Osman Gâzî Sikkelerinin Fiziksel Özellikleri

Darp Sırası:	Koleksiyon:	Madeni:	Darp Târihi:	Darp Yeri:	Kutru:	Ağırlığı:
1	N. Lowick	Gümüş	699/1300	Söğüt	16 mm.?	0,625 gr.?
2	Doha Mz.	Gümüş	700/1300-1	Yenişehir	16 mm.	0,623 gr.
3	İst.Ark.Mz.	Gümüş	Yok	Yenişehir	16 mm.	0,720 gr.

Tablo 2. Osman Gâzî'nin Söğüt ve Yenişehir'de bastırdığı üç sikkesinin darp yerleri, tarihleri, madenleri, kutru, ağırlıkları ve buldukları koleksiyonları gösteren şema.

Yukarıda işaret ettiğimiz noktalara ek olarak, Osman Gâzî'nin merhum İbrâhim Artuk tarafından yayınlanan bu sikkesinin ön yüzünün sol alt, arka yüzünün ise sağ üst kenarında diğer sikkelerden farklı olarak yuvarlak bir de delik bulunduğu dikkati çeker. Şimdiye kadar ne nümismatların, ne de târihçilerin pek üzerinde durmadıkları bu deliğin sikke üzerine hangi sebep ve amaçla açıldığı tespit edilememiştir. Orhan Gâzî dönemi çağdaş belge ve kaynaklarından yararlandığını başka bir çalışmamızda delilleriyle gösterdiğimiz Bostan-zâde Yahyâ Efendi⁶⁹, *Tuhfetü'l-Ahbâb* adlı şemâil-nâmesinde Sultan Orhân döneminde "re'âyânuñ evlâdı başı"na iplikle "delikli akça"lar takıldığına, yâni sonraki devirlerde rastlanan bu folklorik geleneğin Osmanlı halkı arasında XIV. yüzyıl başından beri cârî olduğuna açıkça işaret etmiştir⁷⁰.

üzerinde de değerlendirmelerde bulunan Ehlert, Doha Müzesi'ndeki üçüncü sikkenin yüzeyindeki pürüz ve aşınmanın daha fazla oluşundan hareketle Artuk sikkesinin bu sikkeden daha yeni olması gerektiği yönünde tahmin yürütür (krş. Ehlert, *a.g.e.*, I, p. 14).
⁶⁹ Hakan Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nin Bürokratik Anlamda Asıl Kurucusu: 'Orhan Gâzî'", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu / V*, I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2019, s. 363-364, 377, 381, 383.

⁷⁰ Kuruluş devrinde re'âyânın çocuklarının başlarına iplikle akça takma geleneğinin

Osman Gâzî'nin ilk akçasının üzerinde de yer alan bu delik, akçaların reâyâ tarafından delinerek ziynet eşyası gibi kullanılma geleneğinin başlangıç zamânını bizzat kurucu hükümdar Osman Gâzî'nin saltanatının ilk yıllarına kadar indirdiği gibi; Paksoy'un bu akçaların "*tedâvül amaçlı değil, sembolik olarak bastırıldığı*" iddiâsını da büsbütün ortadan kaldırarak, Osman Gâzî'nin sikkelerinin o dönem halkı ve reâyâsının ellerinde dolaşıp durduğunu bir başka açıdan güvenilir bir biçimde te'yid etmektedir.

Osman Gâzî'nin istiklâl kariyerindeki en önemli safha olan "*biat*" aşamasını ve onun Batı Anadolu Türkmen beylikleri üzerindeki mutlak liderliğinin başlangıç safhasını temsilen 700/1300-1301'de Yenişehir'de darp ettirdiği bu üçüncü sikkесinin keşfi, onun saltanat döneminin sonuna kadar farklı zamanlarda çok sayıda sikkeler bastırıldığını ve bunların halkın ellerinde dolaştığını belgelemekle kalmamış; nümismatları ve târih araştırmacılarını bu dönem sikkeleri ve devrin bilinmeyen siyâsî perspektifi hakkında ilk kez dar kalıpların dışına çıkararak, her iki alanda da çalışanlara bakış açılarını genişletmelerini sağlayacak güvenilir bir bilimsel alt yapı sağlamıştır.

Bu üçüncü sikkenin keşfinin ardından, Osman Gâzî adına farklı mizanpajlarda tasarlanmış bunlara benzer târihli ya da târihsiz daha pek çok sikke örneğine rastlanmasının artık hiç kimse için şaşırtıcı olmayacağı ortadadır⁷¹.

Orhan Gâzî devrinde mevcut olduğuna ışık tutan bu ilginç kayıt şöyledir: "*Кullarına 'ulûfe virür iken, bir-iki meskûb filori ile bir-iki delikli akça zuhûr itdükde, defterdâra: "Bu delikli filori ve akça nedür?" didikde: "Pâdişâh'um! A'şâr ve cizyeden hâşıl olan mâldandır!" diyü cevâb virüp; "Hayır! Bunlar re'âyânuñ evlâdı başından, iplige taşılmış altunlardan alınmışdur!" diyü tecessüs itdüklerinde; hakîkat-i hâl Sultân Orhân didüğü üzere olmuş, alan kimesnenüñ elini kesmişdür.*" Bostan-zâde Yahyâ Efendi, *Tuhfetü'l-Ahbâb*, Bayezid Devlet Ktp. nr.: 5005, vr. 11^b, st. 12-18.

⁷¹ Şevki Nezhî Aykut ikinci sikkenin çizimine yer verdiği en son makalesinde, -öncekine benzer şekilde- artık bir saklama klasiği hâlini alan tipik ifadeleri eşliğinde, fotoğrafını Garo Kürkman'dan aldığını ve bir yüzünü hiç okuyamadığını, diğer yüzünde ise "*Gündüz Alp*" metnin yer aldığını söylediği "*üçüncü*" bir sikkeden daha söz etmişse de, sır gibi saklamayı tercih ettiği bu fotoğrafı görmediğimiz ve açıkçası artık buna ihtiyaç da hissetmediğimiz için bahsettiği bu "*üçüncü sikke*"nin "*dördüncü*" bir sikke olup-olmadığı konusunda herhangi bir tahmin yürütmeye gerek duymuyoruz. Bu "*üçüncü sikke*" şayet bizim burada neşrettiğimiz sikke ise, burada zaten yeterince ele alındığı için, bizden önce iki nümismatın da çoktan görmüş ve incelemiş oldukları bu sikkeyi saklamaya çalışmak,

Kaynakça

Arşiv Belgeleri ve Birincil Kaynaklar:

- BOA, *TAD (937/1530)*, nr.: 166
 BOA, *TAD (937/1530)*, nr.: 438
 BOA, *Ali Emîrî*, SMST.II, 85/9197
 BOA, *İbnü'l-Emîn*, HAT., 3/256
Bursa Şer'iyye Sicilleri, Ankara Millî Ktp. nr.: 4121
 Ahmed Eflâkî. *Manâkıb al-Ârifin*, II, yay.: Tahsin Yazıcı, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1980.
 'Âşık Paşa. *Ġarib-nâme*, II, Süleymâniye Ktp. Lâleli, nr.: 1752/2.
 'Âşık Paşa. *Ġarib-nâme*, II/1, nşr.: Kemal Yavuz, TDK Yayınları, Ankara 2000.
 Bostan-zâde Yahyâ Efendi. *Tuhfetü'l-Ahbâb*, Bayezid Devlet Ktp. nr.: 5005.
 Chalkokondyles, L. *The Histories (Historia)*, Volume I, Translated by Anthony Kaldellis, Harvard University Press, Cambridge and London 2014.
 Ebû'l-Hayr. "Feth-nâme", *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* içinde, Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds Turc, nr. 117.
 Enverî. *Düstür-nâme*, İzmir Millî Ktp., nr.: 22/401.
 Enverî, *Düstür-nâme*, Paris Bibliothèque Nationale, Ancien Fonds Turc, nr.: 250.
 Evliyâ Çelebi. *Seyâhat-nâme*, X, Süleymâniye Ktp. Hacı Beşir Ağa, nr.: 452/2.
 Firdevsî-i Rûmî. "'Osmân Târîhi" (Manzum Özet), *Vilâyet-nâme'-i Hacı Bektâş-ı Velî* içinde, İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yz. nr.: K.5, vr. 153^a-164^a.
 Firdevsî-i Rûmî. "'Osmân Târîhi" (Manzum Özet), *Vilâyet-nâme'-i Hacı Bektâş-ı Velî* içinde, Ankara Millî Ktp. Yz. nr.: A-7544, vr. 89^a-94^a.
 Gelibolulu Mustafâ 'Âlî. *Künhü'l-Ahbâr*, Kayseri Râşid Efendi Ktp. nr.: 920.
 Gelibolulu Mustafâ 'Âlî. *Künhü'l-Ahbâr*, V, Takvîm-hâne'-i 'Âmire, İstanbul 1277/1861.
 İbn Battûta. *Rihletü İbn Battûta*, I, Matba'atü'l-Ezher, Kâhire 1346/1928.
 Kemâl Paşa-zâde (İbn Kemâl). *Tevârih-i Âl-i Osman*, I. Defter, nşr.: Şerafettin Turan, TTK Yayınları, Ankara 1970.
 Lütfi Paşa. *Kitâbu Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Ktp. Şevket Rado, nr.: 248.
 Müneccim-başı Ahmed Dede. *Câmi'u'd-Düvel*, II, Nûruosmâniye Ktp., nr.: 3172, vr. 272^b.
 Müneccim-başı Ahmed Dede. *Şahâ'ifü'l-Ahbâr fî Veķâyî'ü'l-A'sâr*, Ahmed Nedîm Tercemesi, III, Matba'a'-i 'Âmire, İstanbul 1285.

bize göre artık lüzumsuz bir çabadan başka bir anlam taşımayacağı gibi; yeni bir örnek olduğu düşünülse bile, bilim dünyası için çoktan sır olmaktan çıkan bu sikkeler silsilesinin benzer örneklerini köşe-bucak kaçırmaya çalışmanın da şimdiden sonra hiç kimseye bir şey kazandırmayacağı âşikârdır.

- “Osman Tārīhī” (Mensur Özet). *Vilāyet-nāme’-i Hacı Bektāş-ı Velī* içinde, İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Yz. nr.: K. 349, vr. 145^a-155^a.
- Pachymérès, G. *Relations Historiques*, IV. Livres, X/25, édition, traduction Française et notes: par Albert Failler, Institut Français d’Etudes Byzantines, Paris 1999, p. 366-367.
- Rahmî Çelebi. *Şehrēngiz-i Yeñi-şehr*, Berlin Staatsbibliothek, MS Diez, nr.: A.O. 57.
- Şihâbüddîn b. Fazlu’llâh el-’Ömerî. *Mesâlikü’l-Ebşâr fî Memâlikü’l-Emşâr*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr.: 3416.
- Şihâbüddîn b. Fazlu’llâh el-’Ömerî. *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*, nşr.: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2014.
- Şikârî. *Şaramân-nāme*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Yzm. nr.: 562.
- Yazıcı-zâde Ali. *Tevârîh-i Āl-i Selçuk*, TSMK, Revan, nr.: 1391.

Kitap ve Makaleler:

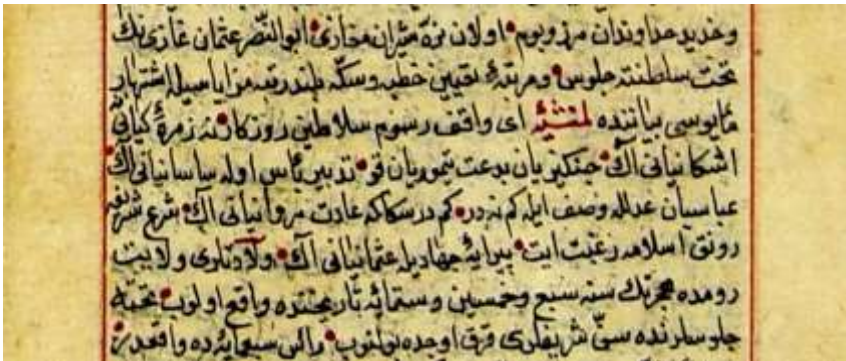
- Artuk, İbrahim, “Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Gazi’ye Ait Sikke”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920): ‘Birinci Uluslararası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi’ (11-13 Temmuz 1977) Tebliğleri / Papers Presented to the ‘First International Congress on the Social and Economic History of Turkey*, ed.: O. Okyar-H. İnalçık, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1980, s. 27-33.
- Aykut, Şevki Nezihî, “Osmanlı Sikkeleri”, *Türkler*, X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 823-849.
- Aykut, Şevki Nezihî, “Osman Gâzî’nin Sikkeleri”, *Abdülkadir Özcan’a Armağan: Tarihin Peşinde Bir Ömür*, ed.: Hayrunnisa Alan, Ömer İşbilir, v.d., İstanbul: Kronik Kitap, 2018, s. 495-500.
- Ehlert, Rolf, *Umlaufgeld im Osmanischen Reich*, Band I: von den Anfängen bis Selim I., Heidelberg 2014.
- Emecen, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Erüreten, Metin, “Osmanlı Akçe ve Medini Darb Yerleri”, *Türk Nümismatik Derneği/The Turkish Numismatic Society*, Bülten no.: XLVI, İstanbul 2016, s. 19-26.
- Erüreten, Metin, *Bazı Sahte Paralar/Some Counterfeit Coins*, İstanbul: Türk Nümismatik Derneği/The Turkish Numismatic Society, 2017.
- Finkel, Carolina, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, trc.: Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- İnalçık, Halil, *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- İnalçık, Halil, *Söyleşiler ve Konuşmalar*, I, haz.: Birsen Çınar, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2013.

- İzmirlier, Yılmaz, "Osmanlı Beyliği Başlangıçta Başka Bir Beyliğe Bağlı Oldumu?", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni: Sevgi Gönül Hatıra Sayısı*, İstanbul 2005.
- Kılıç, Şahin, *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora): Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Köprülü, M. F. "Alp", *İA*, I, s. 379-384.
- Köprülü, Mehmed Fuad, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, V. baskı, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1991.
- Paksoy, İ. Günay, "Osman Gazi'nin Şimdiye Kadar Yayınlanmış Tek Gümüş Sikkesi Üzerine Düşünceler", *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nümismatik Kongresi (25-28 Şubat 2013) / First International Congress of the Anatolian Monetary History and Numismatics (25-28 February 2013) - Bildiriler / Proceedings*, ed.: Kayhan Dörtlük-Oğuz Tekin-Remziye Boyraz Seyhan, Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü & Vehbi Koç Vakfı, 2014, s. 443-456.
- Schreiner, Peter. *Corpus Fontium Historiae Byzantinae / Chronica Byzantina Breviora*, I (Einleitung und Text), Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1975.
- Srećković, Slobodan, *Akches*, I (Volume One): Osman Gazi-Murad II (699-848 AH), Belgrade 1999.
- Tekin, Oğuz, *Sikkeler, Devletler, Hükümdarlar: Eskiçağda Anadolu'da Paranın Siyasal, Kültürel ve Ekonomik Rolü*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde sunulan bildiri, 22 Kasım 2006.
- Yılmaz, Hakan, "Osman Gazi'nin Bastırdığı Sikkeler ve Ona Atfedilen Yeni Bir Sikke Hakkında / II", *HAİD*, XVIII/212 (Nisan 2011), s. 43-44.
- Yılmaz, Hakan, "Mehmed Fuad Köprülü'nün Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu İle İlgili Tezlerine İlişkin Yeni Bir Değerlendirme", *SKAD/ISCS*, II/4 (Güz 2016), s. 19-60.
- Yılmaz, Hakan, "Osman Gâzi'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi", *Âb-ı Hayât'ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan*, ed.: Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018, s. 763-788.
- Yılmaz, Hakan, "Osmanlı Devleti'nin Bürokratik Anlamda Asıl Kurucusu: 'Orhan Gâzi'", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu / V*, I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2019, s. 357-389.

EKLER

EK 1. Seyyid Lokman 'Aşûrî'nin tasvirine göre Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gâzi. *Ḳıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâ'ili'l-Oşmâniyye*, İÜ Ktp. TY, nr.: 6087, vr. 20^b.

EK 2. Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin Osman Gâzi'nin 700/1300'de sikke bastırıldığına işaret eden satırları.

Kühû'l-Aḥbâr, Kayseri Râşid Efendi Ktp. nr.: 920, vr. 9^b, st. 25-32.

EK 3. Batı Anadolu Oğuz emirlerinin 700/1300'de Yenişehir'de Osman Gâzî'ye biati.
Seyyid Lokman 'Aşûrî, Hüner-nâme, I, TSMK, nr.: H.1523, vr. 49.

